

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:

«МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН У
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ»

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування» освітньо-професійної
програми «Публічне управління та
адміністрування»
Вигнан Інга Вікторівна

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри регіональної політики
Дехтяренко Юрій Федорович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів
без відповідних посилань
Студентка _____

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від «01» листопада 2023 р., протокол № 1/01

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного управління,
професор

Колтун Вікторія Семенівна _____

(підпис)

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Вигнан І.В. Міжнародний досвід відновлення економіки країн у повоєнний період: досвід для України. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Магістерська робота присвячена аналізу міжнародного досвіду відновлення економіки країн у повоєнний період та можливостей його адаптації в контексті України. Робота включає всебічний огляд історичних прикладів відновлення економік країн Європи після Другої світової війни, а також досвід Японії, Південної Кореї та Ізраїлю. Основний акцент робиться на стратегіях відбудови фізичної інфраструктури, економічних і соціальних систем. Автор розглядає ключові уроки цих країн та пропонує рекомендації для впровадження ефективних стратегій відновлення економіки в Україні.

Ключові слова: повоєнне відновлення, міжнародний досвід, економіка України, реконструкція, інфраструктура, стратегічне планування, соціально-економічний розвиток.

SUMMARY

Vyhnan I. International experience in post-war economic recovery: experience for Ukraine. – Qualification master's thesis as a manuscript.

Qualification master's thesis for obtaining a second level (master's) higher education degree in the field of knowledge 28 «Public Administration and Administration», specialty 281 «Public Administration and Administration». – Educational and Research Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

This master's thesis is dedicated to the analysis of international experience in post-war economic recovery and its applicability in the context of Ukraine. The work includes a comprehensive overview of historical examples of post-war recovery in European countries after World War II, as well as the experience of Japan, South Korea, and Israel. The main focus is on strategies for rebuilding physical infrastructure, economic, and social systems. The author considers the key lessons of these countries and offers recommendations for implementing effective economic recovery strategies in Ukraine.

Keywords: post-war recovery, international experience, economy of Ukraine, reconstruction, infrastructure, strategic planning, socio-economic development.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Післявоєнне відновлення економічного розвитку регіонів України як одна із ключових цілей реалізації принципів доброго демократичного врядування. *Відкритий діалог. Добре багаторівневе демократичне врядування в Україні* : матеріали Міжнар. круглого столу. (Київ, 05 грудня 2023 р.). Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023. (у друці).

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	9
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	9
1.1. Сутність поняття «повоєнного відновлення» як об’єкту публічного управління.....	9
1.2. Нормативно правове-регулювання відновлення економіки України.....	17
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2	24
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	24
2.1. Досвід відновлення економіки країн Європи після Другої світової війни.....	24
2.2. Досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю	34
2.3. Аналіз динаміки економічного розвитку України та потенціалу післявоєнної відбудови національної економіки.....	45
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3	56
ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ.....	56
3.1. Напрями адаптації світового досвіду в контексті стратегування відновлення економіки України у повоєнний період.....	56
3.2. Шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України.....	62
3.3. Напрямки підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України	69
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті викликів, що постали перед Україною внаслідок широкомасштабної військової агресії російської федерації, актуальність дослідження та аналізу міжнародного досвіду відновлення економіки країн у повоєнний період набуває все вагомішого значення з кожним наступним днем кровопролитної війни на теренах нашої держави. Наслідки війни, такі як цілковите знищення та пошкодження житлових будинків, виробничих об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури, руйнування та «знекровлення» ланцюгів постачання, демографічні втрати і значна міграція населення тощо призвели до серйозної кризи не тільки в національній економіці, а й у глобальному економічному середовищі у цілому.

Таким чином, відновлення економіки та міжнародної торгівлі постає одним із найважливіших завдань, що стоять на порядку денному держави, оскільки воно не лише визначає перспективи розвитку країни, але й впливає на глобальну продовольчу безпеку та стабільність в регіоні загалом.

У світових реаліях, коли країни постійно стикаються з викликами та труднощами після завершення воєнних конфліктів, питання реконструкції економіки стає ключовим для подальшого розвитку суспільства. Міжнародний досвід відновлення після воєн виявляється надзвичайно важливим методичним ресурсом для України, яка має на меті не лише відновлення економічних показників до довоєнного рівня, але й забезпечення сталого та конкурентоспроможного економічного розвитку.

Зазначена тема не лише відображає необхідність швидкого та ефективного відновлення національної економіки, але й акцентує увагу на унікальному кейсі розвитку країни, який визначається геополітичними реаліями та внутрішньою ситуацією у країні. Враховуючи сучасні тренди глобалізації, важливим є також адаптація найкращих практик світового співтовариства до характерних особливостей української економіки та врахування регіональних відмінностей.

Аналіз міжнародного досвіду вказує на те, що ефективне відновлення включає в себе не лише економічні заходи, але і соціальні та політичні ініціативи. Важливим елементом успішного відновлення є залучення міжнародної спільноти до відбудови національної економіки та активна участь громадян у цьому довготривалому процесі. Для України, яка переживає турбулентні часи воєнного стану, вивчення та адаптація міжнародного досвіду стає стратегічно важливою задачею.

Засвоювання кращих практик, розуміння помилок та успіхів інших країн допомагатиме Україні сформулювати ефективну стратегію відновлення, спрямовану на створення стійкої, конкурентоспроможної економіки та підвищення якості життя громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідження були використані праці: Богдан Т. [7], Бородіна О. [4], Борщевський В. [11], Городніченко Ю. [17], Дмитренко О. [20], Дуліба Є. [21], Зверяков М. [25], Зубик С. [28], Ігнатенко О. [30], Кушніренко О. [39], Лук'яненко Д. [40], Н. Мікула [43], Охріменко О. [51], Підоричева І. [56], Роднянський О. [72], Скоробогатова Н. [77].

Мета магістерської кваліфікаційної роботи полягає у проведенні аналізу міжнародного досвіду відновлення економіки країн у повоєнний період та його використання для розробки стратегічного плану післявоєнної відбудови України як чинника відновлення економічної складової країни у повоєнні часи.

Відповідно до мети було поставлено і виконано такі **завдання**:

- дати загальну характеристику поняттю «повоєнна відбудова» як об'єкту публічного управління;
- охарактеризувати нормативно правове-регулювання відновлення економіки України;
- охарактеризувати досвід відновлення економіки країн Європи після Другої світової війни;
- проаналізувати досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю;

- проаналізувати динаміку економічного розвитку України та потенціалу післявоєнної відбудови національної економіки;
- обґрунтувати напрями адаптації світового досвіду в контексті стратегування відновлення економіки України у повоєнний період;
- проаналізувати шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України;
- проаналізувати напрями підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України.

Об'єктом магістерської роботи є напрями післявоєнної відбудови економіки України.

Предметом магістерської роботи є міжнародний досвід відновлення економіки країн у повоєнний період.

Методи дослідження. В роботі були застосовані різноманітні методи дослідження, які можна поділити на теоретичні та практичні. Теоретичні методи: *літературний огляд*: аналіз наукових публікацій, книг, статей та інших документальних матеріалів, що стосуються відновлення економік після воєнних конфліктів; *методи порівняльного аналізу*: порівняння різних міжнародних практик післявоєнного відновлення економіки для виявлення спільних елементів та ключових відмінностей; *історичний метод*: аналіз історичних прикладів відновлення економік, зокрема після світових воєн; *аналіз та синтез*: систематизація та узагальнення інформації, отриманої з різних джерел, для формування власних висновків і теорій. Практичні методи: *кейс-стаді (вивчення випадків)*: детальний аналіз конкретних випадків міжнародного досвіду повоєнної відбудови економіки; *аналіз даних*: використання статистичних даних для оцінки ефективності різних стратегій відновлення; *сценарний аналіз*: розробка та оцінка різних сценаріїв відновлення з урахуванням потенційних ризиків та можливостей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у синтезі міжнародного досвіду та його адаптації до українських реалій, що може посприяти розробці інноваційних та ефективних стратегій відновлення

національної економіки у повоєнний час. Вивчення інноваційних стратегій відбудови, які були впроваджені в інших країнах, і оцінка їх потенційної адаптації для України додає новизни дослідженню, оскільки більшість існуючих робіт схиляються до традиційних підходів.

Практичне значення одержаних результатів виражається у можливості їх застосування для планування та реалізації політик економічного відновлення в Україні. Результати дослідження надають детальний аналіз успішних стратегій і тактик, які були застосовані в інших країнах, та можуть бути адаптовані до українського контексту. Інформація та аналіз, висвітлені у дослідженні, можуть бути корисними як для публічного, так і для приватного сектору, представники яких прагнуть оцінити можливості та ризики у контексті відновлення національної економіки.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Сутність поняття «повоєнного відновлення» як об'єкту публічного управління

Поняття «повоєнне відновлення» у контексті публічного управління набуває особливого значення, оскільки воно включає в себе комплексні заходи державної політики, спрямовані на відновлення та розвиток країни після військових конфліктів. Цей термін охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на відновлення і розвиток економіки, соціальної сфери, інфраструктури, а також стабілізацію політичного клімату в країні після війни.

Повоєнне відновлення включає в себе не тільки фізичне відновлення зруйнованої інфраструктури, але й відновлення економічної активності, забезпечення стабільності громадського порядку та відновлення довіри до державних інституцій. Особлива увага приділяється відбудові соціальної сфери, зокрема освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення, що є критично важливою для подолання наслідків війни та створення умов для подальшого сталого розвитку [105].

Для більш детального розуміння суті післявоєнного відновлення необхідно розглянути базис думок науковців з приводу цього аспекту.

Дослідник Городніченко Ю. вважає, що післявоєнна відбудова є комплексною трансформацією країни, під час якої багато елементів повинні працювати одночасно. Цей процес вимагає значної координації дій між урядами, міжнародними організаціями, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. У процесі відновлення повинні бути створені механізми, інституції та альянси [17, с. 86].

За твердженнями Зверякова М., післявоєнна відбудова – це становлення нової моделі економічного розвитку країни після воєнних дій, яка не може не враховувати її історію, традиції, умови соціально-економічного функціонування та її місце у світовій економічній системі [25, с. 5].

Науковці Зубик С. і Зимовець В. зазначили, що можливі дві моделі повоєнного відновлення України. Перша (дешевша) модель – це компенсаційна реставрація, коли кошти повертаються власникам знищеного або пошкодженого майна. Друга модель – інноваційне відновлення, яке передбачає побудову принципово іншої економіки, заснованої на сучасних технологіях (що потребуватиме більших обсягів фінансування) [28, с. 85].

Науковці Ігнатенко О., Шор К. і Малкова Т. зазначали, що післявоєнний економічний розвиток має стати фундаментальним перетворенням економіки України на «зелену» та «чисту». Післявоєнна відбудова України має бути «зеленою», оскільки ми поділяємо спільні європейські цінності та прагнення Європейського Союзу і хочемо стати його повноправними членами, а також прагнемо будувати краще майбутнє на основі сталого розвитку [30, с. 32].

Кушніренко О. та Гахович Н. вважають, що після війни важливо підтримувати перетворення української промисловості на сильну, сучасну та ефективну галузь, пропонуючи новітні цифрові та інноваційні продукти для створення доступних високоякісних продуктів. Економічні перспективи відновлення України є невизначеними і значною мірою залежать від тривалості та масштабів війни [39, с. 54].

Роднянський О. зазначив, що післявоєнна відбудова України має передбачати широке економічне та соціальне відновлення, а не лише фізичну реконструкцію об'єктів інфраструктури, зруйнованих російськими обстрілами [72, с. 42].

Український інститут майбутнього зазначив, що в питанні повоєнної відбудови актуальним буде пошук і залучення ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури та промисловості [17].

Таким чином, важливим аспектом повоєнного відновлення є його комплексний підхід, який передбачає взаємодію різних секторів економіки, активне залучення громадських організацій та міжнародних партнерів. Процес відновлення часто супроводжується реформами у політичній, економічній та соціальній сферах, метою яких є не тільки відновлення втраченого, але й створення основ для нового, більш стійкого розвитку.

Повоєнне відновлення також передбачає активну участь місцевих громад у визначенні пріоритетів відновлення та реалізації конкретних проєктів. Це дозволяє не тільки ефективніше використовувати ресурси, але й забезпечує більшу залученість населення до процесу відновлення, підвищуючи його ефективність і сприяючи зміцненню соціальної солідарності.

Тож, поняття «повоєнне відновлення» є багатограним і охоплює не тільки економічні та інфраструктурні аспекти, але й соціальні, політичні та культурні виміри. Це вимагає комплексного підходу, що враховує різноманітні потреби та інтереси, а також включає в себе різні методи та інструменти відновлення [8, с.45].

У контексті публічного управління, повоєнне відновлення передбачає багаторівневий підхід, що включає співпрацю різних державних органів, органів місцевого самоврядування, неприбуткових організацій, країн-партнерів, іноземних і українських приватних інвесторів, громадськості і координацію дій між ними. Такий підхід дозволяє створити умови для всебічного та сталого відновлення країни [8, с.36].

Ефективне повоєнне відновлення вимагає інтеграції зусиль на всіх рівнях - від місцевого до міжнародного. Кожен рівень вносить свій унікальний вклад у цей процес, і лише їхня синергія може забезпечити всебічне та стале відновлення після війни.

У процесі управління повоєнним відновленням країна зіштовхується з рядом викликів та проблем, які вимагають глибокого розуміння та професійного підходу для їх вирішення. Ці виклики можуть мати різноманітну природу - від економічних та соціальних до політичних та культурних.

Перш за все, економічні виклики є одними з найбільш очевидних. Вони включають необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення робочих місць та відновлення економічної активності. Це вимагає значних фінансових ресурсів, а також ефективного планування та розподілу коштів. Однак, в умовах, коли бюджет країни зазнає великих втрат внаслідок війни, залучення інвестицій та ефективне управління фінансами стають критичними завданнями.

Політичні виклики також відіграють важливу роль у процесі відновлення. Нестабільність, внутрішні конфлікти та відсутність довіри до уряду можуть ускладнити процес відновлення та реалізацію ефективних реформ. Важливим аспектом є відновлення довіри громадян до державних інституцій та забезпечення прозорості та підзвітності у владних структурах.

Соціальні виклики охоплюють широкий спектр питань - від відновлення системи охорони здоров'я та освіти до забезпечення соціального захисту постраждалих та вразливих груп населення. Соціальна інтеграція, вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, а також психологічна підтримка населення, що пережило травматичні події, вимагають особливої уваги та вдумливого підходу.

Культурні та ідентичні виклики також є надзвичайно важливими. Повоєнне відновлення часто вимагає зусиль для збереження культурної спадщини, підтримки національної ідентичності та зміцнення культурного розмаїття. У ситуаціях, коли війна залишає за собою глибокі культурні та етнічні розколи, це питання набуває особливої актуальності [10].

Екологічні виклики, пов'язані з відновленням пошкоджених війною екосистем та забруднених територій, також вимагають уваги. Повоєнне відновлення повинно враховувати потребу в екологічно стійкому розвитку та впровадженні заходів з питань охорони навколишнього середовища.

Враховуючи вищезазначене, ефективне управління повоєнним відновленням вимагає комплексного підходу, що поєднує в собі стратегічне планування, міжсекторальну координацію, залучення міжнародної допомоги та

активну участь громадянського суспільства. Тільки такий підхід може забезпечити всебічне відновлення та створення основи для сталого розвитку країни.

Багаторівневий підхід у повоєнному відновленні відіграє ключову роль у контексті публічного управління, оскільки він сприяє ефективній координації та використанню ресурсів на різних рівнях управління, а також залученню широкого спектру зацікавлених сторін. На рисунку 1.1 представлені основні компоненти цього підходу:

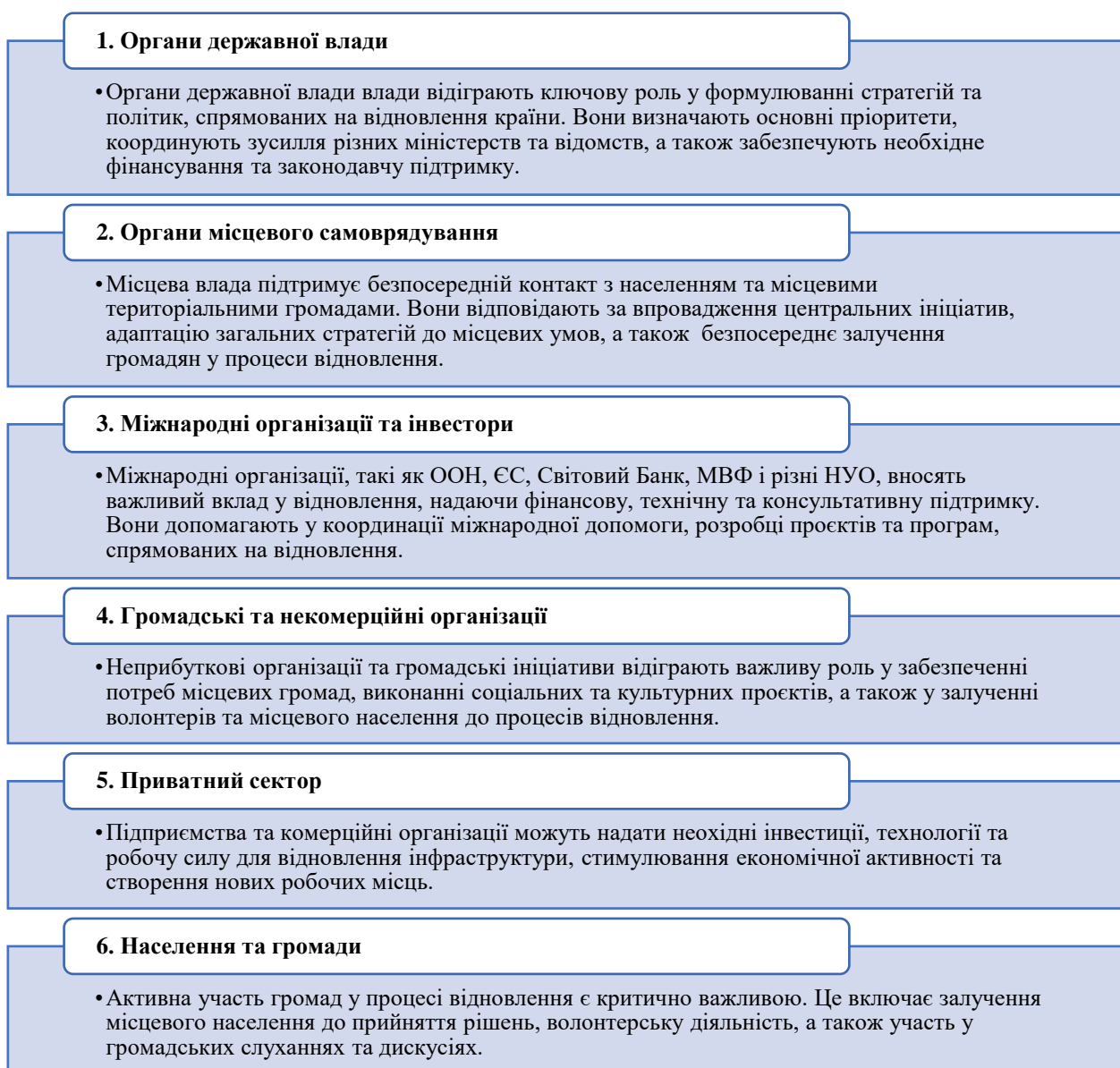

Рис.1.1 Багаторівневий підхід у повоєнному відновленні, як об'єкти публічного управління

Джерело: складено автором на основі [105].

Як об'єкт публічного управління, повоєнна відбудова характеризується наступними ознаками:

- Цільовий характер. Повоєнна відбудова має на меті відновлення країни після воєнних дій. Ця мета й визначає напрями і пріоритети діяльності органів публічного управління.

- Складність. Повоєнна відбудова є складним процесом, який включає в себе багато аспектів. Він вимагає координації діяльності органів влади різного рівня, підприємств, організацій та громадян.

- Тривалість. Повоєнна відбудова є тривалим процесом, який може тривати роками або навіть десятиліттями.

Основними завданнями публічного управління в сфері повоєнної відбудови є [12, с. 54]:

- Забезпечення безпеки: відновлення сил оборони країни, а також створення системи безпеки для населення та його майна.

- Відновлення інфраструктури: відновлення зруйнованих або пошкоджених будівель, доріг, мостів, комунікацій, а також створення нових об'єктів інфраструктури.

- Відновлення економіки: відновлення промисловості, сільського господарства, сфери торгівлі та послуг, а також створення нових робочих місць.

- Відновлення соціальної сфери: відновлення освітньої, медичної, культурної та інших сфер соціальної сфери.

- Психологічне відновлення населення: допомога населенню в подоланні психо-емоційних наслідків війни, а також створення умов для відновлення довіри до влади.

Публічне управління в сфері повоєнної відбудови має здійснюватися на основі таких принципів:

- Активна участь населення. Населення має бути активно залучене до процесу повоєнної відбудови. Це сприятиме підвищенню ефективності цього процесу і забезпеченню суспільної підтримки.

– **Транспарентність.** Процес повоєнної відбудови має бути прозорим і відкритим для населення. Це сприятиме підвищенню довіри до влади і ефективності контролю за використанням коштів.

– **Ефективність.** Процес повоєнної відбудови має бути ефективним з точки зору використання коштів і досягнення поставлених цілей [12, с. 55].

Успішна повоєнна відбудова є важливою передумовою для відновлення країни і забезпечення її сталого розвитку.

Основні аспекти поняття «повоєнна відбудова» в контексті публічного управління включають:

1. **Стратегії відновлення.** Управління повоєнною відбудовою передбачає розроблення та впровадження стратегій відновлення, які охоплюють різні сфери, такі як житлово-комунальне господарство, транспорт, охорону здоров'я, освіту та економіку. Ці стратегії мають враховувати потреби населення та сприяти сталому розвитку.

2. **Координація дій різних рівнів влади.** Ефективне управління повоєнною відбудовою вимагає взаємодії різних рівнів влади, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Координація має бути ключовим елементом для ефективного розподілу ресурсів та уникнення дублювання зусиль.

3. **Участь громади.** Громади та їхні представники повинні брати активну участь у процесі прийняття рішень щодо відновлення. Їхні потреби та думки мають враховуватися при розробці та реалізації проєктів. Це сприяє створенню більш стійких та прийнятних для громади рішень.

4. **Міжнародне співробітництво.** У випадку значних збитків від воєн міжнародне співробітництво є надзвичайно важливим чинником у відновленні країни. Підтримка від міжнародних організацій та інших країн може забезпечити додаткові ресурси і допомогу в реалізації проєктів відновлення [12, с. 407].

На рисунку 1.2 представлені основні показники, які дозволяють оцінити ефективність заходів повоєнного відновлення та відслідковувати його прогрес у

різних сферах. Визначення цих показників залежить від специфічних цілей відновлення.

Ці показники допомагають урядам та міжнародним організаціям оцінювати прогрес у повоєнному відновленні та визначати сфери, куди потрібно направити подальші зусилля. Важливо, що вони аналізуються у комплексі, оскільки відновлення охоплює різноманітні аспекти суспільного життя.

1. Економічні показники

- Валовий внутрішній продукт (ВВП): зростання або відновлення ВВП є одним з ключових індикаторів відновлення економіки.
- Рівень безробіття: зниження рівня безробіття вказує на відновлення ринку праці та економічну активність населення.
- Інвестиції: збільшення обсягу внутрішніх та іноземних інвестицій може свідчити про відновлення довіри інвесторів до економіки країни.

2. Соціальні показники

- Рівень бідності та нерівності: зменшення рівня бідності та соціальної нерівності вказує на покращення якості життя населення.
- Освіта та охорона здоров'я: покращення показників доступності та якості освітніх та медичних послуг.
- Соціальна інтеграція та когезія: збільшення міри інтеграції вразливих груп у суспільство та рівень соціальної згуртованості.

3. Інфраструктурні показники

- Відновлення інфраструктури: прогрес у відновленні основної інфраструктури, такої як дороги, школи, лікарні.
- Якість житлових умов: покращення умов проживання, зокрема для внутрішньо переміщених осіб.

4. Політичні показники

- Стабільність уряду: стабільність політичного клімату та підвищення рівня довіри населення до уряду.
- Проведення вільних виборів: здатність країни проводити демократичні вибори.

5. Екологічні показники

- Стан навколишнього середовища: покращення якості повітря, води та відновлення пошкоджених екологічних систем.

6. Психологічні та культурні показники

- Психологічне благополуччя населення: зниження рівня посттравматичного стресового розладу, покращення загального психологічного стану.
- Збереження культурної спадщини: зусилля уряду зі збереження та відновлення культурних цінностей.

Рис 1.2 Показники успішності повоєнного відновлення

Джерело: складено автором на основі [18].

Отже, поняття «повоєнна відбудова» в сфері публічного управління визначає комплексний процес відновлення соціально-економічної інфраструктури після воєнних конфліктів. Управління цим процесом вимагає ретельного планування, стратегічного підходу та ефективної координації зусиль різних рівнів влади, громад та міжнародних партнерів.

Важливими аспектами є активна участь громад, забезпечення сталого розвитку та міжнародне співробітництво. Правильно організована повоєнна відбудова сприяє відновленню постраждалих територій, покращенню якості життя населення та встановленню стійкої основи для подальшого розвитку.

1.2. Нормативно правове-регулювання відновлення економіки України

Відновлення економіки України після війни вимагає комплексного підходу, що включає не тільки стратегічне економічне планування, але й ефективне нормативно-правове регулювання. Тут на перший план виходить питання нормативно-правового регулювання заходів саме у сфері регіональної політики, які спрямовані на забезпечення сталого розвитку території країни, враховуючи певні особливості кожного регіону.

Основним законом, який «визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України» [65] є Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 [65] з внесеними змінами до нього, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 [63].

Даний закон є ефективною правовою основою для підтримки регіонального розвитку, що є критично важливим для відновлення економіки

країни в повоєнний період. Це включає в себе як залучення інвестицій, так і підтримку місцевих громад і бізнесів у рамках комплексної державної політики. Він передбачає комплексний підхід до регулювання, враховуючи різноманітні аспекти відновлення економіки, включаючи розвиток цифрової інфраструктури, питання бюджету та забезпечення прав людини. Такий підхід дозволяє забезпечити більш усвідомлене та цілісне відновлення економіки.

У контексті відновлення України розроблено класифікацію територій на чотири функціональні типи залежно від ступеню руйнувань та інших визначених критеріїв:

1) Території відновлення – «мікрорегіони, територіальні громади, на території яких відбувалися бойові дії та/або які були тимчасово окуповані, та/або території яких зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій, а також які характеризуються різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку та значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав» [65].

2) Регіональні полюси зростання – «мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому» [65].

3) Території з особливими умовами для розвитку – «макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку» [65].

4) Території сталого розвитку – «самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах» [65].

Відповідно до ст. 11 даного Закону, «відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, здійснюється відповідно до плану відновлення та розвитку регіонів» [65], при розробці якого «враховується наявний потенціал та перспективна спеціалізація територій» [65]. У цілому, дані правки є важливим кроком у напрямку створення умов для ефективного та сталого відновлення економіки України, що має стратегічне значення для держави, її регіонів та громадян. Вони також створюють підґрунтя для більш ефективної імплементації Державної стратегії регіонального розвитку, яка діє на період з 2021 до 2027 року.

Законом України від 12.04.2022 року № 2254-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» було введено нове поняття – «програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини)» [62]. Так, відповідно до ст. 1 Закону України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» із внесеними змінами та доповненнями, програма комплексного відновлення – «обласна або місцева програма відновлення територій, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища. Програма комплексного відновлення не належить до містобудівної документації» [69].

Цікавим аспектом є те, що саме обласні державні адміністрації та Київська міська державна адміністрація відповідно до Закону України від 09.07.2022 № 2389-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», наділені повноваженнями розробляти плани відновлення та розвитку регіонів та надавати їх на затвердження до Кабінету Міністрів України [63].

Варто зауважити, що відповідно до Закону України від 12.05.2015 № 389-VII «Про правовий режим воєнного стану» після введення воєнного стану додатково до органів державної влади і представницьких органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів на територіях, на яких введено воєнний стан, можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації, які діють під керівництвом начальників за принципом єдиноначальства. Указом Президента України від 24.02.2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» було утворено 24 обласні та Київську міську, а також районні військові адміністрації для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. Військові адміністрації набули статусу відповідних органів військового управління на території України «для забезпечення виконання Конституції та законів України та спільно з військовим управлінням забезпечення прийняття і виконання заходів Конституції та законів України». Воєнний стан, оборона країни, цивільний захист, громадська безпека і порядок, захист об'єктів критичної інфраструктури, правова система захисту прав, свобод і законних інтересів громадян» [68]. Такі військові адміністрації є тимчасовими державними установами, які здійснюють адміністративні повноваження на місцях і забезпечують реалізацію національної регіональної політики у відповідних регіонах. Органи військового управління мають ширші повноваження, ніж органи державного управління чи місцевого самоврядування, що зумовлено необхідністю оперативного прийняття рішень в умовах воєнного стану. Разом з тим, це не означає припинення діяльності визначених Конституцією та законами України органів державної влади і органів місцевого самоврядування [21, с. 47]. Таким чином, сьогодні органи військового управління, як тимчасові органи місцевого самоврядування, мають повноваження щодо розробки та реалізації заходів щодо відновлення території на окремих територіях. Крім того, органи військового управління можуть здійснювати ці повноваження не лише на період дії воєнного стану, а й протягом 30 діб після припинення чи скасування воєнного стану [68].

Також важливим кроком на шляху до поступової економічної відбудови у 2022 році в Україні було ініціація законопроекту №9627 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України», який передбачає кардинальне спрощення процедури зміни цільового призначення землі для цілей економічного відновлення. Ця ініціатива мала на меті вирішити проблеми, пов'язані з корупцією, бюрократією та непрогнозованими термінами, які ускладнювали процес зміни цільового призначення земель сільськогосподарського призначення для створення промислових об'єктів.

Згідно із законопроектом, спрощена процедура мала дозволити змінювати цільове призначення землі приблизно за 1,5 місяця на підставі висновку уповноваженого органу містобудування та архітектури місцевої ради. Така процедура вже діяла для релокованих підприємств, мультимодальних терміналів, портів на Дунаї, житла для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), інженерно-комунікаційних мереж та об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури. Важливо, що ця спрощена процедура мала діяти на період воєнного стану та протягом п'яти років після його припинення [38].

Внесені зміни Кабінетом Міністрів України до Порядку надання грантів для переробних підприємств, затверджені постановою від 10.11.2023 № 1190, також відіграють важливу роль у розвитку та відновленні економіки України. За даними Міністерства економіки України, ця ініціатива має на меті створення до 20 тисяч нових робочих місць у переробній галузі та суміжних сферах промисловості. Грантова підтримка буде фінансуватися за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, з Державною службою зайнятості як головним розпорядником. Підприємці отримають можливість залучити гранти на суму до 1 млрд. гривень до кінця поточного року, а на наступний рік заплановано понад 5 млрд. гривень на гранти, що дозволить підтримати близько 1000 підприємств. Для отримання гранту потрібно укласти договір гранту у вигляді договору про приєднання згідно з формами, встановленими Мінекономіки та Державним центром

зайнятості. У договорі визначаються цілі використання гранту з переліком умов, недотримання яких може призвести до повернення коштів. Серед обов'язкових умов включено сплату податків та створення робочих місць на не менше, ніж 36 місяців з вимогами до розміру заробітної плати та тривалості працевлаштування [38].

Таким чином, аналіз нормативно-правового регулювання України показав, що держава активно працює над адаптацією свого законодавства для цілей відновлення економіки. Зокрема, були розглянуті зміни у підходах до розробки стратегій регіонального розвитку та нові положення щодо надання грантів для підтримки переробних підприємств. Ці кроки спрямовані на підвищення гнучкості ринку праці, стимулювання бізнесу та створення нових робочих місць.

Висновки до розділу 1

У першому розділі наукової роботи, присвяченому теоретичним засадам відновлення економіки країн у повоєнний період, було розглянуто дві ключові теми: сутність поняття «повоєнного відновлення» як об'єкту публічного управління та нормативно-правове регулювання відновлення економіки України.

У підрозділі 1.1. *надано загальну характеристику поняттю «повоєнна відбудова» як об'єкту публічного управління.* Під «повоєнним відновленням» розуміється комплекс заходів, спрямованих на відновлення економічних, соціальних, інфраструктурних та інших аспектів життя країни після воєнних конфліктів. Багаторівневий підхід у повоєнному відновленні відіграє ключову роль у публічному управлінні, оскільки він сприяє ефективній координації та використанню ресурсів на різних рівнях управління, а також залученню широкого спектру зацікавлених сторін. Повоєнне відновлення також передбачає активну участь місцевих громад у визначенні пріоритетів відновлення та реалізації конкретних проектів.

У підрозділі 1.2. *охарактеризовано нормативно правове-регулювання відновлення економіки України. У цьому контексті особлива увага приділяється питанням нормативно-правового регулювання заходів саме у сфері регіональної політики, які спрямовані на забезпечення сталого розвитку території країни, враховуючи певні особливості кожного регіону. Аналіз нормативно-правового регулювання України показав, що держава активно працює над адаптацією свого законодавства для цілей відновлення економіки.*

Зокрема, були розглянуті: 1) зміни у підходах до розробки стратегій регіонального розвитку із врахуванням наявного потенціалу та перспективної спеціалізації територій, які створюють підґрунтя для більш ефективної імплементації Державної стратегії регіонального розвитку, яка діє на період з 2021 до 2027 року; 2) введення нового поняття «програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини)»; 3) питання утворення тимчасових державних органів – військових адміністрацій, додатково до органів державної влади і представницьких органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів на територіях, на яких введено воєнний стан; 4) ініціація кардинального спрощення процедури зміни цільового призначення землі для цілей економічного відновлення; 5) затвердження нових положень щодо надання грантів для підтримки переробних підприємств, що спрямовано на підвищення гнучкості ринку праці, стимулювання бізнесу та створення нових робочих місць.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Досвід відновлення економіки країн Європи після Другої світової війни

Перед початком Другої світової війни економічний стан Європи був неоднорідним, залежно від регіону та країни. Цей період характеризувався впливом видимих наслідків Першої світової війни, Великої депресії та зростанням промислової могутності деяких держав.

Індустріалізація в Європі була нерівномірною. Країни, які вже мали розвинену промисловість (наприклад, Великобританія, Німеччина та Франція), продовжували розширювати свої промислові потужності. У Німеччині, зокрема, відбулося значне промислове зростання в 1930-х роках під керівництвом нацистського режиму, який активно інвестував у військову індустрію та інфраструктуру. Натомість країни Східної Європи були значно менш індустріалізовані і більше залежали саме від сільського господарства [98].

Період між світовими війнами відзначався певним скороченням обсягів глобальної торгівлі через протекціоністські політики та економічну ізоляцію багатьох країн. Велика депресія 1930-х років спонукала більшість європейських держав до введення високих митних тарифів та квот, що обмежило зростання обсягів міжнародної торгівлі. Водночас, Британська імперія та інші європейські колоніальні держави підтримували торгівлю переважно в межах своїх імперій.

Фінансова система Європи в цей період ще відновлювалася після Першої світової війни та страждала від наслідків Великої депресії. Багато країн зазнали гіперінфляції (особливо відомий приклад цього - Веймарська Німеччина на початку 1920-х). Валютні системи були нестабільними, що призвело до введення

золотого стандарту в деяких державах, але ця система згодом зазнала краху в період Великої депресії [98].

Таким чином, до початку Другої світової війни економіка європейських країн була у перехідному стані і характеризувалась значною нестабільністю. Індустріалізація, зовнішня торгівля та фінансова система були досить впливовими факторами, які визначали економічний ландшафт регіону, однак кожен з цих аспектів характеризувався своїми викликами та проблемами, які впливали на загальну економічну картину.

Друга світова війна завдала нищівного удару по економіках багатьох європейських країн. Ці наслідки можна було прослідкувати завдяки аналізу обсягів руйнування інфраструктури, промислових потужностей та втрат робочої сили.

Війна спричинила значне руйнування інфраструктури, включаючи транспортні системи, комунікаційні мережі та житловий фонд. Наприклад, у Німеччині було зруйновано близько 20% всіх будинків, а великі міста, такі як Дрезден та Гамбург, були зруйновані майже вщент внаслідок бомбардувань. Транспортні мережі, зокрема залізничні шляхи, були сильно пошкоджені, що ускладнило післявоєнні зусилля з відновлення усєї інфраструктури.

Виробничі потужності також зазнали значних втрат. Промислові центри по всій Європі були розбомблені, що призвело до зупинки виробництва. Важливо відзначити, що промислове руйнування було найбільш руйнівним у Німеччині та Польщі. Наприклад, у Німеччині виробництво сталі знизилося з 28.6 мільйонів тонн у 1938 році до менше, ніж 6 мільйонів тонн у 1946 році [106].

Втрата робочої сили була ще одним серйозним ударом. Мільйони людей були вбиті, поранені або змушені емігрувати. Це не тільки зменшило кількість працездатної робочої сили, але й створило додаткове навантаження на соціальні системи, зокрема у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення. Населення Німеччини, наприклад, зменшилося на 6-7 мільйонів людей унаслідок війни [106].

Загальні економічні втрати були величезними. Валовий національний продукт (ВНП) багатьох європейських країн значно знизився. У Франції, наприклад, ВНП у 1945 році склав лише 52% від рівня 1938 року. Значних втрат зазнали також сільське господарство та торгівля, що додатково ускладнило ситуацію з продовольством у післявоєнний період [106].

Соціально-економічні наслідки війни були серйозними. Велика кількість біженців та переміщених осіб, високий рівень безробіття та нестабільність у сфері соціального забезпечення стали вагомими викликами для післявоєнної Європи. Відновлення економік потребувало значних зусиль, фінансових інвестицій та міжнародної допомоги.

Таким чином, наслідки Другої світової війни для Європи були катастрофічними, але вони також заклали фундамент для подальшого економічного відновлення та інтеграції, які в кінцевому підсумку призвели до створення більш стабільної та процвітаючої Європи.

В роботі Райнерта Е. наголошується, що всі сучасні багаті європейські країни імплементували одну спільну стратегію для відбудови своїх економік після Другої світової війни. Ця стратегія полягала у відмові від сировинної орієнтації на користь розвитку переробної промисловості, а також обов'язковому проходженні через період, коли головним пріоритетом була емуляція, тобто бажання та прагнення зрівнятися або перевершити інших. Зокрема, Е. Райнерт зауважує, що «Німеччину врятувала виробнича стратегія та свідомий розвиток торгівлі та промисловості, які були відокремлені від сільського господарства і виробництва сировинних матеріалів» [102].

За думкою Райнерта Е., План Маршалла (план реіндустріалізації післявоєнної Європи) є найбільш успішним проєктом розвитку в історії людства з урахуванням кількості країн, яким за допомогою цієї ініціативи вдалося вибратися з бідності [106].

Також Джадт Т. підкреслює прогресивність і важливість Плану Маршалла для відновлення Європи. Він вказує на те, що найбільшим досягненням цього Плану було усунення причин занепаду європейської економіки та її повернення

до стану міжвоєнних років. Це включало в себе подолання дефіциту виробництва товарів, позбавлення взаєморуйнівного протекціонізму та піднесення торгівлі [102].

Європейський план відновлення, відомий як План Маршалла, був ініційований у 1948 році як реакція на глибокі економічні та соціальні проблеми в Європі, у тому числі руйнування будівель і голод. Програма передбачала значні фінансові інвестиції від США, сума яких за 4 роки досягла більше ніж 17 мільярдів доларів США, що еквівалентно приблизно 210 мільярдам доларів США на сьогоднішній день, із яких 20% були кредитами, а решта – допомогою, що не підлягала поверненню[90].

Пріоритетом плану Маршалла було відновлення промисловості, при цьому з 1945 по 1947 рік Європа вже отримала 14 мільярдів доларів США на відновлення інфраструктури. Ці кошти були спрямовані на допомогу Великобританії, Франції, Італії, Західній Німеччині та Нідерландам, які разом отримали дві третини загальної суми допомоги [106].

Кошти не надходили безпосередньо в бюджети країн, а використовувались для цільових закупівель продукції, переважно промислової та сільськогосподарської. Процес фінансування включав постачання товарів та послуг від уряду США країнам-одержувачам, продаж цих товарів на місцевому ринку та використання отриманих коштів для внутрішніх потреб. Більша частина коштів була витрачена на американські товари, включаючи сировину, напівфабрикати, харчові продукти, транспортні засоби і паливо. Зібрані кошти в рамках Плану Маршалла могли бути використані для інвестування в реконструкцію, як це було здійснено у Франції та Німеччині, або для погашення військових боргів, як у випадку з Великою Британією. Контроль над цими фондами здійснювали спеціальні органи, створені спільно урядами-реципієнтами та США, які також відповідали за моніторинг потреб країни та витрат.

План Маршалла мав не лише економічні, але й політичні аспекти, включаючи вимогу відсутності комуністичного управління в країнах, що

отримували допомогу, та зміцнення економічної інтеграції між європейськими країнами. Це сприяло створенню Європейського Союзу. В цілому, План значно сприяв економічному розвитку країн Європи, забезпечивши зростання їхніх економік на 30% в порівнянні з довоєнним періодом, особливо у випадку Західної Німеччини та Італії [98, с.70].

Беручи до уваги аналіз ВВП країн Європи «до» та «після» Плану Маршала (1947-1952), можна відзначити важливий період в історії Європи після Другої світової війни. Таблиця 2.1 демонструє вплив цієї програми на економічний розвиток країн Європи та дозволяє провести порівняльний аналіз змін у ВВП протягом цього періоду з 1947 по 1952 рік.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз ВВП країн Європи «до» та «після» Плану Маршала

Країна	ВВП - 1947 (млн. дол. США)	ВВП - 1952 (млн. дол. США)	Зростання ВВП 1947-1952 (%)
Франція	120.5	150.3	24.73%
Німеччина	68.2	103.6	51.91%
Велика Британія	300.7	345.2	14.80%
Італія	90.4	112.5	24.45%
Австрія	50.3	65.4	30.02%
Бельгія	78.1	95.7	22.54%
Швеція	110.2	130.3	18.24%
Греція	30.5	38.2	25.25%
Португалія	45.7	55.0	20.35%

Джерело: складено на основі [93].

Загальна тенденція в цих країнах показує позитивне зростання ВВП протягом цього періоду, що свідчить про успішність програми відновлення. Найбільше зростання спостерігалось в Німеччині з показником понад 50%, що вказує на істотне відновлення її економіки. Франція, Італія та Греція також

показали значне зростання ВВП, хоча в менших масштабах. Велика Британія, Бельгія, Австрія, Швеція та Португалія також відзначили позитивні темпи зростання ВВП, що свідчить про успішність відновлення після війни та впровадження Плану Маршала [93].

Франція та Великобританія після війни успішно реалізували стратегію, що включала «націоналізацію-модернізацію-приватизацію» для розвитку своїх промислових секторів. Цей підхід, який передбачає націоналізацію приватних активів з метою модернізації промисловості та подальшу їх приватизацію, є важливим для відновлення економіки. У Франції, наприклад, значні матеріальні втрати та падіння обсягів промислового виробництва стали причиною для таких змін. У обох країнах ці процеси мали циклічний характер, де фази націоналізації чергувалися з періодами приватизації [94].

Вивчення темпів економічного зростання є ключовим завданням для аналізу економічних процесів і тенденцій в різних країнах та періодах. У контексті післявоєнного періоду, який відзначається після Другої світової війни, аналіз темпів економічного зростання Європи має особливе значення (рис 2.1).

Він дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, цей період був вирішальним для відновлення та розвитку країн Європи після великої руйнації, зумовленої війною. Найбільш успішні країни відзначилися високими темпами економічного зростання, зокрема Німеччина, завдяки активним стратегіям відновлення та інвестиціям у виробництво [106].

По-друге, країни розвивалися з різними темпами, що свідчить про різні національні стратегії та фактори, які впливали на їхні економічні результати.

По-третє, План Маршалла відіграв важливу роль у відновленні країн Європи, забезпечуючи фінансову допомогу та стимулюючи інфраструктурні проєкти.

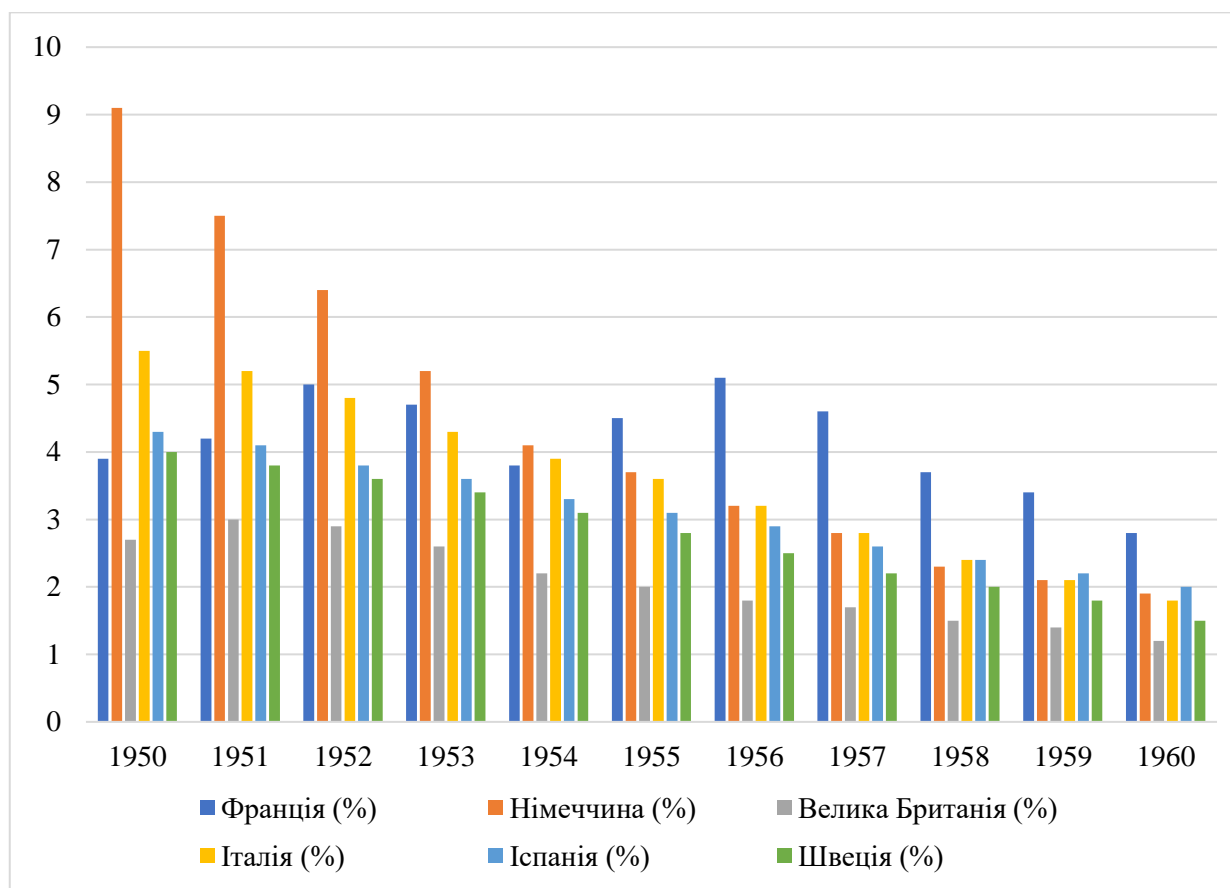

Рис. 2.1 Темпи економічного зростання Європи, 1945-1960 рр.

Джерело: складено на основі [94].

Розподіл фінансової допомоги за Планом Маршалла, який надавався Європейським країнам під егідою США після Другої світової війни, є ключовим аспектом вивчення економічного відновлення та розвитку цих країн у післявоєнний період. Розподіл коштів між країнами Європи згідно з Планом Маршала відображає структуру та обсяги фінансової підтримки та допомагає розуміти, як ця допомога сприяла відновленню їхніх економік та розвитку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл коштів між країнами Європи згідно з Планом Маршала

Країна	Сума коштів (млн дол. США)
Велика Британія	3,297
Франція	2,713

Продовження табл. 2.2

Німеччина	1,448
Італія	1,204
Голландія	1,127
Бельгія	595
Австрія	514
Норвегія	400
Данія	273
Швеція	107
Греція	706
Португалія	70
Ірландія	51,2
Швейцарія	25,2

Джерело: складено автором на основі [93].

Отже, аналіз розподілу коштів згідно з планом Маршалла між країнами Європи свідчить про ключову роль фінансової допомоги в післявоєнному відновленні цих країн. Найбільші суми були надані Великій Британії, Франції та Німеччині, що відзначилися значними руйнуваннями та найнагальнішими потребами у відбудові. Надана фінансова підтримка сприяла відновленню економік цих країн та створенню сприятливих умов для подальшого активного економічного розвитку.

Також важливо відзначити, що інші країни, такі як Нідерланди, Бельгія та Греція, також отримали суттєву фінансову допомогу, що дозволило їм відновити свої економіки та створити стійку базу для подальшого зростання.

Розподіл коштів згідно з Планом Маршалла став важливим кроком у сприянні економічному відновленню та розвитку Європи після Другої світової війни і відзначається як ключовий фактор у подоланні наслідків війни та відновленні стабільності у регіоні. У цей період було зосереджено увагу на

відновленні ключових галузей промисловості, таких як металургія, машинобудування, хімічна промисловість та енергетика. Реконструкція та модернізація виробничих потужностей були спрямовані на збільшення продуктивності, вдосконалення технологій та покращення якості виробництва [106].

Аналіз структури промислового виробництва також є важливим аспектом в дослідженні економічного розвитку країн Європи в післявоєнний період. Визначення розподілу виробництва за окремими секторами дозволяє розібратись, які промислові галузі були найбільш активними та впливовими у цьому періоді, а також виявити зміни в структурі виробництва країн (рис.2.2).

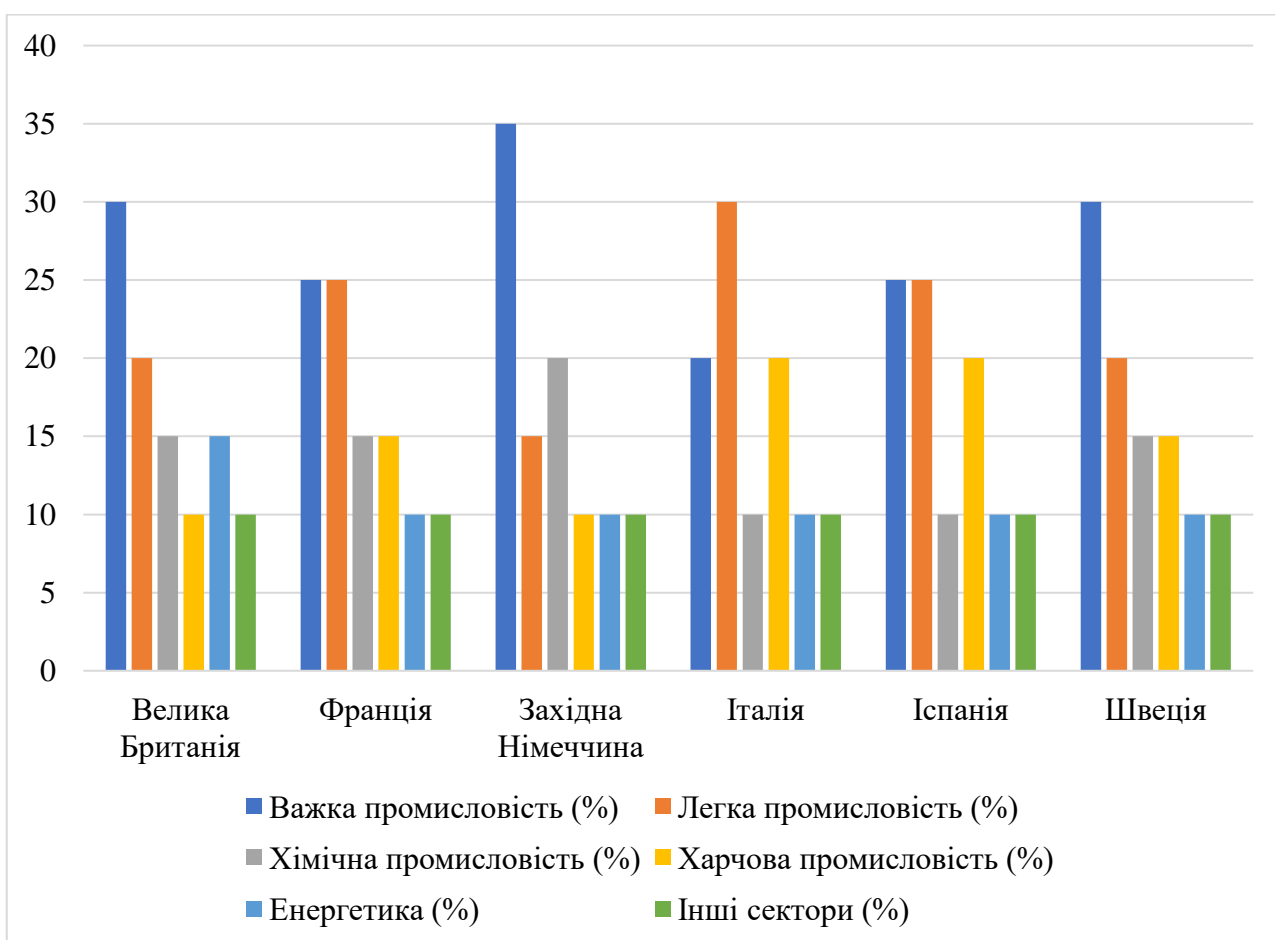

Рис 2.2 Структура промислового виробництва в країнах Європи в післявоєнний період

Джерело: складено на основі [106].

Аналіз структури промислового виробництва в країнах Європи в післявоєнний період дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, виділяється різна спеціалізація країн у різних промислових секторах. Наприклад, Велика Британія та Італія були активні у легкій та харчовій промисловості, в той час як Західна Німеччина більше спеціалізувалася на важкій промисловості.

По-друге, можна відзначити наявність балансу між різними секторами виробництва у більшості країн. Наприклад, Франція та Іспанія мали рівний розподіл між важкою та легкою промисловістю. Це свідчить про різноманітність виробничих можливостей цих країн.

По-третє, важливо відзначити, що структура промислового виробництва відображала економічні пріоритети країн у післявоєнний період. Наприклад, Швеція та Франція приділяли більше уваги розвитку хімічної промисловості, що вказує на їхні інноваційні підходи до економічного розвитку.

Таким чином, аналіз структури промислового виробництва є важливим інструментом для розуміння економічного розвитку країн Європи в післявоєнний період та визначення їхніх галузевих переваг і слабкостей.

Відновлення економік країн Європи після Другої світової війни виявилось величезним викликом та складним завданням для багатьох країн, які зазнали серйозних руйнувань та втрат у період війни. Цей період в історії Європи відзначається активними та інтенсивними спробами відновлення економіки, підвищення життєвого рівня населення та забезпечення стабільності у регіоні.

По-перше, слід відзначити, що Друга світова війна залишила за собою значні руйнування у матеріальному і нематеріальному вимірах. Величезні збитки були завдані інфраструктурі, промисловим об'єктам та ресурсній базі. Країни були змушені зіштовхнутися з новими викликами та відбудувувати свої економіки з попелу та руїн [93].

По-друге, важливим аспектом було забезпечення гуманітарної допомоги населенню, яке зазнало страждань під час війни. Голод, бездомність та медичні проблеми стали серйозними викликами. Міжнародні та національні організації

доклали значних зусиль для забезпечення гуманітарної допомоги та надання основних соціальних послуг.

По-третє, роль фінансової допомоги стала одним із найважливіших чинників у процесі відновлення. Була надана значна фінансова підтримка країнам Європи у рамках Плану Маршалла, запропонованого США. Ця допомога сприяла відновленню інфраструктури, промисловості та підтримці економічного розвитку.

По-четверте, країни Європи приділяли велику увагу розвитку своїх внутрішніх ринків та міжнародної торгівлі. Залучення інвестицій та створення сприятливого клімату для підприємництва стали важливими факторами для стимулювання економічного росту.

По-п'яте, різноманітні національні стратегії відновлення вказують на різні шляхи досягнення економічного розвитку. Наприклад, Західна Німеччина активно розвивала важку промисловість, тоді як Велика Британія спеціалізувалася на легкій та хімічній промисловості.

У підсумку, досвід відновлення економіки країн Європи після Другої світової війни свідчить про важливість співпраці, фінансової підтримки та національної визначеності у розв'язанні економічних викликів. Цей період в історії європейських країн підкреслив стійкість і послідовність, необхідні для подолання складних ситуацій та досягнення стабільності та процвітання.

2.2. Досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю

Після Другої світової війни Японія і Південна Корея були майже повністю знищені. Було втрачено значну частину основних фондів, промислові потужності, ресурси та важливі економічні території. Але, незважаючи на складні економічні та політичні умови, цим країнам пощастило швидко відновитися та розвиватися семимильними кроками, перевершивши за темпами економічного зростання багато країн світу, які починали з кращих умов. Зараз ці

країни є одними з провідних економік світу. Досвід Південної Кореї та Японії може слугувати орієнтиром для країн, які зіштовхуються з тягарем післявоєнної реконструкції.

Після Другої світової війни в багатьох країнах прискорилося економічне зростання – післявоєнний економічний бум. У цей час рівень економічного розвитку багатьох країн світу був значно вищим, ніж до війни. Це явище відоме як «економічне диво» і знайшло відображення в післявоєнному зростанні як Японії, так і Південної Кореї.

Післявоєнний стан Японії був надзвичайно важким. Країна не лише програту війну, але також була повністю розруйнована. Рівень промислового виробництва складав лише 20% від показника 1939 року, а 70% промислових об'єктів перебували в руїнах. Крім того, Японія втратила всі захоплені території, з яких відбувалось постачання сировини, пального і продуктів харчування [107].

Важливою передумовою для подальшого економічного розвитку Японії була унікальність її культури та способу життя. Тому досвід Японії неможливо було повністю відтворити. Країна поєднувала елементи вільного ринку, планової економіки та примітивної економіки.

Слід відзначити, що японське економічне диво можна розділити на два основних етапи: перший - це демілітаризація та лібералізація під контролем Сполучених Штатів до 1952 року, і другий - це японська модель після відходу американських владців.

Перший етап, який тривав з 1945 по 1952 рік, характеризувався повністю американським контролем над Японією. Це дозволило впровадити непопулярні, але необхідні ліберальні реформи, без яких відновлення країни було б неможливим.

Під час першого етапу, в 1945 році був прийнятий закон про ліквідацію промислових картелів, які контролювали акції найбільших військово-промислових комплексів. Це дозволило встановити антимонопольне регулювання. У 1949 році в Японії була проведена податкова реформа, що

дозволила зменшити корпоративні податки, але натомість підвищила податкове навантаження на фізичних осіб [87].

У той самий час була проведена земельна реформа, яка передбачала продаж сільськогосподарських земель. Держава конфіскувала землю у попередніх власників та продавала її за низькими цінами селянам, які раніше працювали на цих землях. Оскільки сільськогосподарські землі складала лише 15% загальної площі країни, основна увага була приділена їх ефективності та продуктивності. Це призвело до зародження прошарку заможних фермерів, які почали інвестувати в банківську систему та нові технології. Крім того, були скасовані обмеження на переїзд до міст.

У 1950 році була проведена бюджетна реформа, яка включала припинення компенсаційних виплат і введення безоплатних субсидій для утримання неприбуткових підприємств. Японці вирішили не відновлювати знищену промисловість, а будувати її з нуля. Цікаво відзначити, що японці володіють особливим підходом до витрат. Вони ретельно господарюють і вкладають накопичені кошти в банки або купують акції промислових компаній.

У 1949 році США ввели обмеження на імпорт іноземних автомобілів в якості протекціоністського заходу. Крім того, Корейська війна (1950-1953 роки) також допомогла Японії, оскільки США почали розміщувати великі замовлення в країні, що сприяло її промислому розвитку [87].

Після відходу США від управління Японією в 1952 році, японці отримали можливість самостійно керувати країною та впроваджувати всі аспекти японської культури в управління та прийняття рішень. Це призвело до створення японської планової економіки, де визначення пріоритетних галузей стало основним принципом. У середині 1950-х років такими галузями були металургія, енергетика і суднобудування, а до 1960-х років ці пріоритети були переглянуті на користь електроніки та автомобілебудування.

Національні особливості виявилися важливим аспектом, оскільки незважаючи на індикативний і рекомендаційний характер державного планування, воно все одно впливало на усю країну. Підприємства, що належали

до пріоритетних галузей, отримували значну державну підтримку, таку як субсидії, пільгові кредити, високі мита на імпорт конкурентної продукції, обмеження іноземних інвестицій і демпінгові інструменти.

Ця ситуація була спричинена національними особливостями країни, оскільки в управлінні і плануванні брали участь представники фінансових груп і корпорацій, проте зловживання були мінімальними. Велике значення також мала культура відданості працівника своєму підприємству, а також неймовірний рівень працездатності і самопожертви японців на користь процвітання корпорацій.

Ключовим елементом успішного відновлення економіки стала стратегія високотехнологічного виробництва. Усвідомивши обмеженість природних ресурсів, японські компанії активно інвестували в наукові розробки та придбання патентів по всьому світу. Протягом лише десяти років, з 1950 по 1960 рік, японські компанії придбали понад 30 тисяч патентів на суму близько 1 млрд. дол. США. Вони спрямовували свої зусилля на виробництво товарів, які можна було успішно експортувати на великі ринки збуту, і виділяли понад 3% ВВП на науково-технічні розробки.

Ця стратегія дозволила Японії швидко завоювати світовий ринок споживчої електроніки. У 1956 році, всього за 10 років після війни, ВВП на душу населення перевищив довоєнний рівень. Протягом періоду відновлення середній річний приріст ВВП на душу населення склав 7,1%. Ще через 12 років у 1969 році Японія піднялася на друге місце в світі за обсягом ВВП і промислового виробництва, ставши прикладом успішного відновлення після війни в економічному плані [111].

Не менш цікавим і хрестоматійним прикладом є відновлення Південної Кореї. До 1945 року Корея перебувала під окупацією Японії, але з 1950 по 1953 роки країну охопила жорстока громадянська війна, яка призвела до поділу її на дві частини - Північну Корею (КНДР) і Південну Республіку Корея. Підтримка від Китаю та СРСР була надана Північній Кореї, тоді як Південну Корею підтримувала ООН, основним спонсором якої були США. У 1961 році ВВП на

душу населення Південної Кореї становив лише 80 дол. США, що було значно нижчим за показники багатьох африканських країн [31].

Перехід від колоніального минулого та наслідків тривалої громадянської війни до демократії був надзвичайно складним завданням. Ситуацію ускладнювали не лише велика кількість загиблих та руйнування після війни, але й факт того, що практично вся промисловість була зруйнована або залишилася на півночі країни в КНДР.

Громадянська війна нанесла великі збитки інфраструктурі, промисловості та сільському господарству Південної Кореї. Багато міст та промислових об'єктів були зруйновані, а сільське господарство зазнало серйозних збитків. Після закінчення війни Південна Корея сфокусувалася на відновленні зруйнованих об'єктів та розвитку інфраструктури. У цей період країна практично повністю залежала від сільського господарства, і більшість населення була задіяне саме у цій галузі, експортуючи зерно та інші сільськогосподарські продукти. Однак відсутність розвиненої промисловості та низька продуктивність обмежували потенційний ріст економіки.

Ключовим фактором в зростанні економіки Південної Кореї стала значна підтримка США, як у сценарії з Японією. З 1945 по 1976 роки Південна Корея отримала понад 12,6 млрд. дол. США економічної допомоги від США [31]. Ці кошти були спрямовані на часткове відновлення інфраструктури та закупівлю товарів народного споживання, але решта була привласнена владою та використана елітою країни у власних політичних цілях.

Спочатку була спроба підштовхнути економічне зростання через впровадження концепції імпортозаміщення, що була поширеною на той період. Для реалізації цієї концепції уряд встановив високі тарифи на імпорт, а імпортерам необхідно було отримувати спеціальний дозвіл на ввезення продукції. При цьому існувала багатовалютна система з різними обмінними курсами. Однак ця політика виявилася малоефективною, оскільки середні темпи економічного зростання в цей період склали лише 5,5%, що не відповідало потребам країни, яка намагалася відновитися після війни. Навіть значна

фінансова, технічна та гуманітарна допомога від США, що складала до 10% ВВП Кореї щорічно, не призвела до покращення ситуації. У період з 1954 по 1960 роки понад 2/3 щорічного імпорту фінансувалися за рахунок допомоги США [31].

У той же час, обмежені можливості експорту Південної Кореї призвели до значного зниження його обсягів. У 1956 році обсяги експорту становив лише 25 млн. дол. США, в той час як імпорт склав 389 млн. дол. США. Дефіцит торгового балансу також компенсувався за рахунок фінансової підтримки США.

У результаті такої економічної політики до 1957 року значну частину бюджету Південної Кореї заповнювали кошти з продажу товарів, отриманих в рамках американської допомоги, і уряд проводив значну емісію грошей. Очевидно, це не призвело до очікуваного економічного зростання.

Основний інфраструктурний фонд був відновлений, але в інших сферах кошти США активно розподілялися та використовувалися політичною елітою країни у своїх цілях. Після цього США переглянули свій підхід і зменшили фінансову допомогу, що змусило Південну Корею змінити свою економічну політику. Після приходу до влади генерала Пак Чон Хі у 1961 році Південна Корея перейшла на експортоорієнтовану економічну політику. Разом із зниженням імпортних мит, бізнес, що досягав встановлених експортних квот, отримував підтримку у вигляді субсидованих кредитів та інших фінансових стимулів [31].

Під час епохи диктатури використовувалися абсолютно неринкові методи, такі як п'ятирічний план, націоналізація банків і надання державних завдань великим бізнес-конгломератам. Проте в той же час були впроваджені ліберальні заходи, такі як встановлення податкових канікул та спрощення процесу інвестування в країну.

Економічний досвід Південної Кореї є ілюстрацією безперервної взаємодії між державою і ринком. Ця взаємодія не обов'язково відбувалася в контексті конкуренції за ресурси, а скоріше в контексті взаємного доповнення для досягнення економічного розвитку.

Велике значення для економічного зростання Південної Кореї мала В'єтнамська війна, яка призвела до збільшення замовлень від США. Особливо металургійна, машинобудівна та інші галузі важкої промисловості отримали вигоду від офшорних закупівель. У 1967 році доходи країни від військових контрактів становили приблизно 4% її річного ВВП [31].

Крім того, співпраця з Японією також сприяла розвитку Південної Кореї. Використання доступної робочої сили та японського капіталу на ряду з передовими технологіями стали ключовими факторами її економічного успіху. Це призвело до того, що понад 70% експорту Південної Кореї становили товари легкої промисловості. Крім того, Японія стала значним зовнішнім інвестором в Південній Кореї.

У результаті протягом періоду з 1960 по 1980 роки економіка Південної Кореї відзначилась стабільним зростанням із середньорічними темпами збільшення ВВП на рівні 8%. ВВП Південної Кореї перевищував ВВП Північної Кореї в кілька разів. Наприклад, у період з 1963 по 1969 роки середньорічний приріст ВВП склав 35%. У 1970-х роках економіка Південної Кореї перейшла від сировинного виробництва до виробництва високотехнологічних товарів, розвиваючи важку та хімічну промисловість. Такий активний економічний розвиток заклав фундамент для того, щоб Південна Корея стала однією з провідних світових економік ще до 2000 року.

Кейс Ізраїлю у відбудові економіки також є показовим. На етапі становлення держави з 1948 по 1962 роки територія країни була спустошена «війною за незалежність». Великий приплив іммігрантів (800 тис.) з арабських країн перевантажив економіку. Витрати на армію склали 40% усіх національних витрат. Сільське господарство задовольняло лише близько 50% потреб у продовольстві, а доходи від експорту покривали лише понад 30% витрат на імпорт.

У країні, що зіштовхувалась з численними конфліктами і загрозами війни, інвестиційний потенціал відіграв надзвичайно важливу роль. Інвестиції стали ключовим чинником у відновленні та зміцненні економіки Ізраїлю після

військових конфліктів. Вони були необхідним стимулом для відновлення підприємництва, розвитку інфраструктури та реалізації соціальних програм. Інвестиції сприяли забезпеченню фінансової стійкості та економічному розвитку країни, сприяли створенню нових робочих місць та привабленню іноземного капіталу [100].

Протягом боротьби за незалежність під час воєнних конфліктів з країнами Арабської ліги Ізраїль шукав додаткові ресурси для досягнення своєї мети. Для цього країна зверталася за допомогою до різних джерел, включаючи США, які надавали фінансову підтримку у вигляді кредитів та грантів. Крім того, Ізраїль випускав державні облігації, відомі як «Позика незалежності», і розміщував їх в інших країнах.

Починаючи з 1960-х років, Ізраїль отримував значну підтримку від США. США відігравали важливу роль у покращенні відносин між Ізраїлем та його арабськими сусідами, зокрема Йорданією, Ліваном та Єгиптом, і також допомогла стримати ворожість з боку інших країн Близького Сходу. Відносини з Ізраїлем важливі для загальної зовнішньої політики уряду США на Близькому Сході, і Конгрес Сполучених Штатів також приділяє велику увагу підтримці і розвитку цих відносин [100].

Також слід відзначити, що починаючи з 1987 року Ізраїль разом з Південною Кореєю має статус головного союзника США. З 1948 року і до сьогодні США надавали Ізраїлю понад 150 млрд. дол. США двосторонньої допомоги та фінансування різноманітних галузей, включаючи розробку систем протиракетної оборони. Це дозволило Ізраїлю отримати необхідні фінансові ресурси для відновлення та зміцнення своєї економіки після війни.

Цікаво відзначити, що Ізраїль став першою та єдиною країною, якій США дозволили випускати свої державні облігації для фінансування процесу післявоєнної реконструкції. Це свідчить про визнання та підтримку міжнародним співтовариством необхідності та важливості розвитку Ізраїлю після військових конфліктів.

До того ж, у вересні 1952 року в рамках угоди про репарації між Ізраїлем та Західною Німеччиною Ізраїль отримав від Західної Німеччини суму в 3 млрд. марок протягом наступних 14 років. Крім того, 450 млн. марок було виплачено Всесвітньому єврейському конгресу. Ці виплати були здійснені як компенсація спадкоємцям загиблих, у яких не залишилося живих родичів. Отримані кошти були вкладені в інфраструктурні проєкти країни, які мали велике значення для економічного розвитку нової держави [100].

Протягом періоду з 1953 по 1963 роки репараційні кошти покрили близько третини інвестицій у розвиток електроенергетичної системи Ізраїлю, що призвело до подвоєння її потужності, а також майже половину у реконструкцію ізраїльських залізниць. Репараційні кошти також спрямовувалися на розвиток системи водопостачання, буріння нафтових свердловин, гірничодобувне обладнання для видобутку міді в долині Тімна, а також на придбання важкої техніки для сільськогосподарського сектору та будівництва, включаючи комбайни, трактори та вантажівки. Репараційні кошти також використовувалися для розвитку порту. Загалом репараційні виплати склали приблизно 15% ВВП Ізраїлю і сприяли створенню 45 тис. робочих місць протягом 12 років. Важливо відзначити, що хоча ці кошти мали значний вплив, Банк Ізраїлю стверджував, що якби не було репараційних виплат, країна у будь-якому разі знайшла б фінансування з інших джерел [100].

У результаті за період з 1954 по 1964 роки економіка Ізраїлю продемонструвала стійкий ріст – ВВП збільшився на 10%. Споживання на душу населення зросло на 221%, а безробіття було практично повністю подолано. Головне, що протягом цього періоду Ізраїль залучив значні інвестиції та заклав основи для подальшого успішного розвитку своєї промисловості.

Таким чином, досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю є прикладами успішних моделей економічного відновлення та розвитку після Другої світової війни та інших збройних конфліктів (табл. 2.3). Ці країни вийшли із ситуації економічної нестабільності завдяки впровадженню комплексних стратегій та політик, які включали в себе індустріальну

модернізацію, інвестування в освіту та інновації, а також активне просування товарів на світові товарні ринки.

Таблиця 2.3

Економічне зростання Японії, Південної Кореї та Ізраїлю, 1945-1960
(процентний приріст ВВП за роки)

Рік	Японія	Південна Корея	Ізраїль
1945	0.5%	1.2%	0.8%
1946	3.2%	2.5%	2.0%
1947	5.7%	3.8%	3.5%
1948	6.4%	4.2%	4.8%
1949	7.2%	4.8%	5.5%
1950	9.0%	6.5%	7.0%
1951	10.5%	7.2%	8.5%
1952	12.0%	8.0%	10.0%
1953	11.5%	7.8%	9.5%
1954	10.2%	7.0%	8.2%
1955	9.5%	6.5%	7.5%
1956	8.8%	6.0%	6.8%
1957	8.0%	5.5%	6.0%
1958	7.2%	5.0%	5.2%
1959	6.5%	4.5%	4.5%
1960	6.0%	4.0%	4.0%

Джерело: складено на основі [100].

Тож, після Другої світової війни, Японія, яка знаходилася в руїнах, а її економіка була на межі руйнування, змогла швидко відновитись завдяки ефективному управлінню та виваженим стратегіям у господарському секторі. Ключовими факторами її успіху були:

- Експортно-орієнтована стратегія. Японія активно розвивала виробництво товарів для експорту на міжнародні ринки, особливо в США.

- Інфраструктурні інвестиції. Державні інвестиції в інфраструктуру, особливо у відновлення транспортної системи і комунікацій, допомогли створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та збільшення обсягів експорту.

- Освіта і наукові дослідження. Інвестиції в освіту та дослідження сприяли інноваціям та підвищенню професійної компетентності працівників.

Японія стала однією з провідних світових економік, яка відома виробництвом якісних автомобілів, електроніки та інших товарів.

Південна Корея також активно відновлювалася після війни, хоч і перебувала у стані економічної кризи. Однак її досвід повоєнної реконструкції включав наступні ключові елементи:

- Експортна стратегія. Південна Корея активно просуvala експорт товарів, особливо автомобілів та електроніки.

- Інфраструктурні інвестиції. Державні інвестиції в у відбудову інфраструктури та розвиток промисловості сприяли швидкому відновленню економіки.

- Фокус на освіту та інновації. Підтримка розвитку освіти та інновацій дозволила Південній Кореї створити конкурентоспроможну робочу силу.

Південна Корея змогла стати глобальним гравцем на ринках виробництва та експорту високотехнологічних товарів.

У свою чергу, Ізраїль, який розташовується у напруженому конфліктному регіоні, зосередився на розвитку технологічної галузі та високих технологій. Ключові елементи успіху Ізраїлю включають такі аспекти як:

- Інновації та дослідження. Ізраїль інвестував у наукові дослідження та технологічний розвиток, створюючи сильну високотехнологічну галузь.

- Підтримка підприємництва. Державна політика сприяла розвитку підприємницького середовища та притоку інвестицій у стартапи та інші інноваційні проекти.

– Діаспора та міжнародна співпраця. Велика єврейська діаспора та міжнародна підтримка допомогли залучити інвестиції і досягнути технологічного «ноу-хау».

Так, Ізраїль став лідером у галузі високих технологій та інноваційних рішень.

Усім цим країнам вдалося досягти вражаючих результатів завдяки впровадженню комплексних стратегій, активному управлінню та спрямованим на результат ініціативам. Вони є яскравим прикладом того, як ефективно управління у секторі економіки, інвестицій в освіту та інновацій, а також активна участь у світовій торгівлі можуть сприяти економічному відновленню та розвитку після збройних конфліктів та криз.

2.3. Аналіз динаміки економічного розвитку України та потенціалу післявоєнної відбудови національної економіки

Економічний розвиток України з часів проголошення незалежності завжди характеризувався нестабільною динамікою. Аналіз даних таблиці свідчить про значні коливання ВВП України протягом останнього десятиліття (табл. 2.4). Зокрема, різке зниження реального ВВП у 2014-2015 роках, пов'язане з політичною нестабільністю та військовим конфліктом на сході країни, призвело до втрати контролю над частиною території і, як наслідок, до падіння виробничих потужностей. Також очевидний вплив COVID-19 у 2020 році, коли було зафіксовано зниження реального ВВП на 9%. Водночас високий рівень номінального ВВП у 2021 році порівняно з попередніми роками, що не збігається з реальним зростанням, може відобразити значний рівень інфляції [53, с.53].

Різниця між номінальним і реальним ВВП, яка постійно збільшується, свідчить про інфляційні процеси в економіці. Це вимагає проведення антиінфляційних заходів, а також реформ для стимулювання економічного зростання та підвищення ефективності виробництва. Також помітна тенденція до зниження реального ВВП в 2022 році, яка зумовлена війною та її наслідками для

економіки. Це підкреслює важливість розробки та впровадження комплексної стратегії відновлення економіки.

Таблиця 2.4

ВВП України за роками 2010-2022

Рік	Реальний ВВП (у млрд. дол. США)
2010	136,0
2011	165,3
2012	183,3
2013	183,4
2014	133,4
2015	90,3
2016	93,3
2017	112,2
2018	131,5
2019	153,8
2020	150,1
2021	199,7
2022	160,5

Джерело: складено автором на основі [80].

Російське вторгнення в Україну призвело до найбільших економічних втрат для країни, які стали найсерйознішими з часів отримання незалежності. У зв'язку з цією складною ситуацією, виникає важлива потреба у детальному аналізі сучасного стану економіки України і в розгляді різноманітних сценаріїв відновлення економіки після війни. Це завдання стає критично важливим для визначення найбільш оптимальних шляхів відбудови та розвитку економіки країни, а також залучення інвестицій та забезпечення сталого економічного зростання.

Розглянемо більш детально економічний стан нашої країни на початок 2023 року за наступними показниками: реальний ВВП, індекс споживчих цін, рівень зайнятості та безробіття, розвиток міжнародної торгівлі. Далі розглянемо дані, отримані шляхом проведення статистичного аналізу за 2021-2022 рік. Рівень реального ВВП України у 2022 році становить 3865,78 млрд. грн., зменшившись на 11% порівняно з попереднім роком (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Обсяг ВВП 2022 році у порівнянні з 2021 роком (у млн. грн.)

	Реальний ВВП за 2021 р.	Реальний ВВП за 2022 р.	Різниця (2022-2021 р.)	
1 кв	887884	943168	55284	6,23%
2 кв	987871	779070	-208801	-21,14%
3 кв	1243962	1077821	-166141	-13,36%
4 кв	1243865	1065721	-178144	-14,32%
рік	4363582	3865780	-497802	-11,41%

Джерело: складено автором на основі [49].

З аналізу з табл. 2.5. можна побачити поквартальну динаміку реального ВВП. Найбільше падіння відбулося у другому кварталі (-21%), а потім зростання приблизно на 7%. Якщо така динаміка збережеться, то до 2024 року Україна зможе повернутися до довоєнного рівня ВВП.

Розглянемо як змінились ціни у перший рік війни. Для цього порівняємо індекси споживчих цін за 2021-2023 роки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Індекси споживчих цін за 2021-2023 роки

Період	2021	2022	2023	2022-2021	2023-2022
Січень	101,3	101,3	100,8	0	-0,5
Лютий	101	101,6	100,7	0,6	-0,9
Березень	101,7	104,5	101,5	2,8	-3
Квітень	100,7	103,1	100,2	2,4	-2,9
Травень	101,3	102,7		1,4	

Продовження табл. 2.6

Червень	100,2	103,1		2,9	
Липень	100,1	100,7		0,6	
Серпень	99,8	101,1		1,3	
Вересень	101,2	101,9		0,7	
Жовтень	100,9	102,5		1,6	
Листопад	100,8	100,7		-0,1	
Грудень	100,6	100,7		0,1	
За рік	110	126,6		16,6	

Джерело: складено самостійно автором на основі [49].

Аналіз споживчих цін з 2013 по 2021 роки показує, що рівень цін має стабільну тенденцію (табл. 2.6.). Таким чином, протягом 2022 року ми спостерігали значне щомісячне зростання відносно рівня цін за той же період 2021 року. Загалом у 2022 році ціни на всі споживчі товари зросли на чверть. До першого кварталу 2023 року ми могли спостерігати значне зниження темпів зростання.

З метою виявлення зв'язку між початком бойових дій та значним зниженням обсягів зовнішньої торгівлі товарами на основі статистичних даних було складено комплексну таблицю [49]. Сезонно скориговані результати з урахуванням обсягів імпорту та експорту товарів представлені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Зовнішня торгівля України товарами в з січня 2022 року по березень 2023 року (у млн.дол. США)

Період	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	<i>сезонно скориговані дані</i>	<i>фактичні дані</i>	<i>сезонно скориговані дані</i>	<i>фактичні дані</i>	<i>сезонно скориговані дані</i>	<i>фактичні дані</i>

Продовження табл. 2.7

Січень 2022	6535	6008,2	7390,9	6194,4	-855,9	-186,2
Лютий 2022	6021,8	5294,2	7033,6	6190	-1011,8	-895,8
Березень 2022	2629,4	2646,3	1702	1765,1	927,4	881,2
Квітень 2022	2685,1	2640,9	2823,5	2609,9	-138,4	31
Травень 2022	2849,5	2904,8	3857,9	3731,2	-1008,4	-826,4
Червень 2022	3361,2	3156,1	4849,9	4731,4	-1488,7	-1575,3
Липень 2022	3157,1	2905	4421,1	4641,3	-1264,0	-1736,3
Серпень 2022	3189,2	3348,4	4446	4542,4	-1256,8	-1194,0
Вересень 2022	4062,7	4135,4	4571,2	4652,2	-508,5	-516,8
Жовтень 2022	3775	3795,8	4838,9	4877,5	-1063,9	-1081,7
Листопад 2022	3541,7	3823,3	4921,6	5285,3	-1379,9	-1462,0
Грудень 2022	3361,7	3481,3	5353,6	6071,9	-1991,9	-2590,6
Січень 2023	3273,2	3127,8	5561	5042,1	-2287,8	-1914,3
Лютий 2023	3508	3327,3	5624,1	5130,8	-2116,1	-1803,5
Березень 2023	3544,9	3850,4	5404,2	5526,5	-1859,3	-1676,1

Джерело: складено автором на основі [49].

Після сезонного коригування експорт у березні 2023 року порівняно з лютим 2023 року зріс на 1,1%, а імпорт знизився на 3,9%. Сезонно скоригований баланс зовнішньої торгівлі в березні 2023 року був від'ємним на рівні 1,8593 мільярда доларів США. Лютий 2023 року також був негативним – 2 116,1 млн доларів США. Загалом ми бачимо, що обсяги імпорту майже відновилися, але цього не можна сказати про обсяги експорту, які зараз становлять лише половину тих, що були до війни [49].

Аналіз наведених у комплексі статистичних даних показує, що військове вторгнення країни-агресора, хоч і має суттєвий вплив на економічну ситуацію в Україні в цілому, але економіка України все одно показує позитивну динаміку зростання у 2023 році. Незважаючи на вищезазначені проблеми, після різкого спаду навесні 2022 року українська діяльність майже відновилася через рік.

Більшість підприємств відновили виробництво. Найбільш стабільно працює ІТ-галузь, а найшвидше адаптуються до нової ситуації сфери торгівлі та послуг.

Зрозуміло, що післявоєнне відновлення української економіки відбувається і відбуватиметься за підтримки міжнародних фінансових інституцій та фондів (державних і приватних). аразі міжнародне співтовариство демонструє свою готовність консолідувати допомогу постраждалій економіці України через створення спільних механізмів відбудови інфраструктури, інституційної модернізації та економічної трансформації. У свою чергу, на міжнародній конференції в Лугано український уряд представив стратегічний план відновлення та розвитку українських регіонів, акцентуючи увагу на відродженні креативної економіки як запоруки сталого розвитку [58].

Наразі ВВП України повністю залежить від ситуації на лінії фронту. Світовий банк повторив свій прогноз про значне падіння ВВП України на 45,1% у своїх прогнозах до липня цього року (рис. 2.1).

Europe and Central Asia country growth forecasts^a
(real GDP growth at market prices in percent, unless indicated otherwise)

	2020	2021e	2022f	2023f	Percentage point differences from January 2022 projections	
					2022f	2023f
Albania	-4.0	8.6	3.2	3.4	-0.6	-0.3
Armenia	-7.4	5.7	1.2	4.6	-3.6	-0.8
Azerbaijan	-4.3	5.6	2.7	2.2	-0.4	-0.5
Belarus	-0.9	2.3	-6.5	1.5	-3.7	-0.8
Bosnia and Herzegovina ^b	-3.1	6.5	2.9	3.1	-0.1	-0.1
Bulgaria	-4.4	4.2	2.6	4.3	-1.2	0.7
Croatia	-8.1	10.4	3.8	3.4	-1.6	-1.0
Georgia	-6.8	10.4	2.5	5.5	-3.0	0.5
Hungary	-4.7	6.8	4.2	4.1	-0.8	-0.2
Kazakhstan	-2.5	4.0	1.8	4.0	-1.9	-0.8
Kosovo	-5.3	9.1	3.9	4.3	-0.2	-0.1
Kyrgyz Republic	-8.4	3.6	-5.0	3.2	-9.7	-1.1
Moldova	-7.4	13.9	-0.4	2.7	-4.3	-1.7
Montenegro	-15.3	12.4	3.6	4.7	-2.0	-0.1
North Macedonia	-6.1	4.0	2.7	3.1	-1.0	-0.3
Poland	-2.5	5.7	3.9	3.6	-0.8	0.2
Romania	-3.7	5.9	1.9	4.1	-2.4	0.3
Russian Federation	-2.7	4.7	-11.2	0.6	-13.6	-1.2
Serbia	-0.9	7.4	3.2	2.7	-1.3	-1.3
Tajikistan	4.5	9.2	-1.8	3.2	-7.3	-1.3
Turkey	1.8	11.0	1.4	3.2	-0.6	0.2
Ukraine	-3.8	3.4	-45.1	2.1	-48.3	-1.4
Uzbekistan	1.9	7.4	3.6	5.3	-2.0	-0.5

Рис. 2.1 Прогноз Світового Банку щодо падіння ВВП у 2023 році

Джерело: складено на основі [112].

Незважаючи на те, що Україна зазнала величезних економічних втрат внаслідок вторгнення, відкриття чорноморських портів України та відновлення торгівлі зерном разом із значною підтримкою донорів допомагають підтримувати економічну активність цього року.

Згідно з останніми оцінками Світового банку, витрати України на реконструкцію та відновлення зараз зросли до 411 мільярдів доларів США, що більш ніж удвічі перевищує розмір довоєнної економіки України у 2021 році, – підкреслили у Світовому банку [112].

За даними видання FORBES, лише за перший місяць війни:

- українська економіка втрачала більше 50% середньорічного ВВП;
- близько 30% підприємств повністю зупинили свою господарську діяльність;
- 45% підприємств скоротили виробництво [59].

Згідно з аналітикою Київської школи економіки, непрямі і прямі втрати економіки України від наслідків війни станом на середину 2022 року становили загалом 235,1 млрд. дол. США, а у розрізі галузей дані втрати виглядають наступним чином (рис. 2.2).

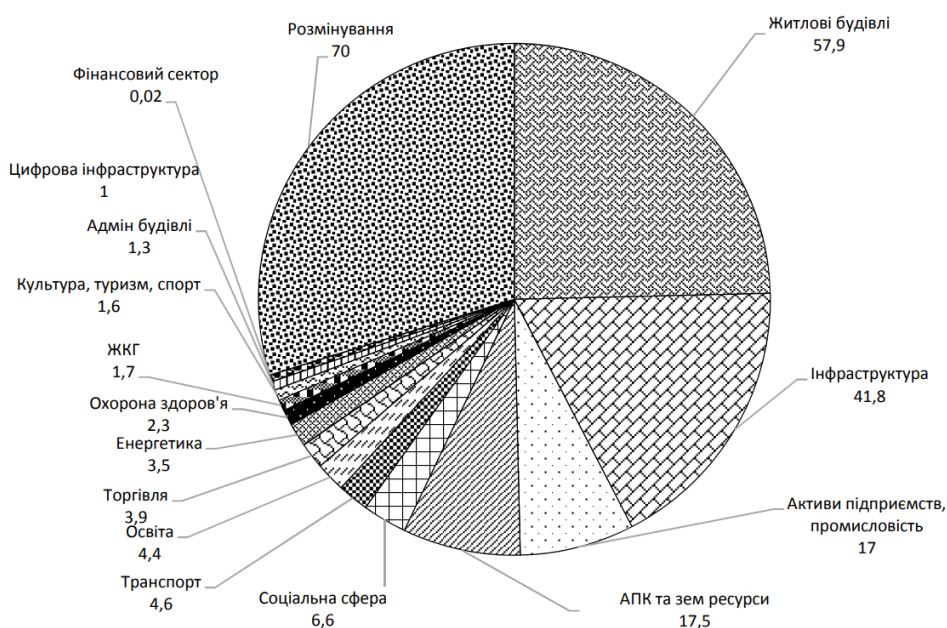

Рис. 2.2 Загальна оцінка потреб економіки від непрямих і прямих втрат для відновлення (у млрд. дол. США)

Джерело: складено на основі [32].

Отже, з урахуванням територіального розмінування загальні потреби української економіки наразі перевищують 235 мільярдів доларів США і продовжують зростати.

Сучасна ситуація характеризується зовнішніми та внутрішніми викликами (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Актуальні внутрішні та зовнішні виклики розвитку національної економіки

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
<ul style="list-style-type: none"> • Зміна міжнародних ринків продовольства і енергетики після війни. • Значне підвищення цін на продукцію таких галузей, як продовольство, енергетика, металургія. 	<ul style="list-style-type: none"> • Поява розривів в ланцюгах доданої вартості. • Втрата робочої сили внаслідок участі в обороні держави та вимушеної міграції. • Істотні проблеми з логістикою.

Джерело: складено автором на основі [4].

Водночас подвійність ситуації полягає в тому, що, з одного боку, військові дії призводять до деструктивних процесів. З іншого боку, з'являються можливості, які до початку бойових дій вважалися лише потенційними перспективами розвитку:

– Потенційна енергетична євроінтеграція України у результаті підключення до європейського енергетичного простору ENTSO-E наприкінці лютого 2022 року.

– Отримання Україною статусу кандидата у повноцінні члени Європейського союзу та заклики до початку переговорів щодо вступу України в ЄС у найближчому майбутньому [61].

Зрозуміло, що відновлення української економіки після війни відбуватиметься поступово. Також можна вважати незаперечним те, що регіональний та галузевий розвиток має ґрунтуватися на синергії в умовах вкрай

обмежених ресурсів та масштабних втрат, залежно від масштабу шкоди та наявності коштів.

Враховуючи усі потенційні внутрішні та зовнішні виклики розвитку національної економіки, Національна рада з відновлення України від наслідків війни у Плані Відновлення України висвітлила потенційні цільові показники післявоєнної відбудови національної економіки до 2032 року (рис. 2.3).

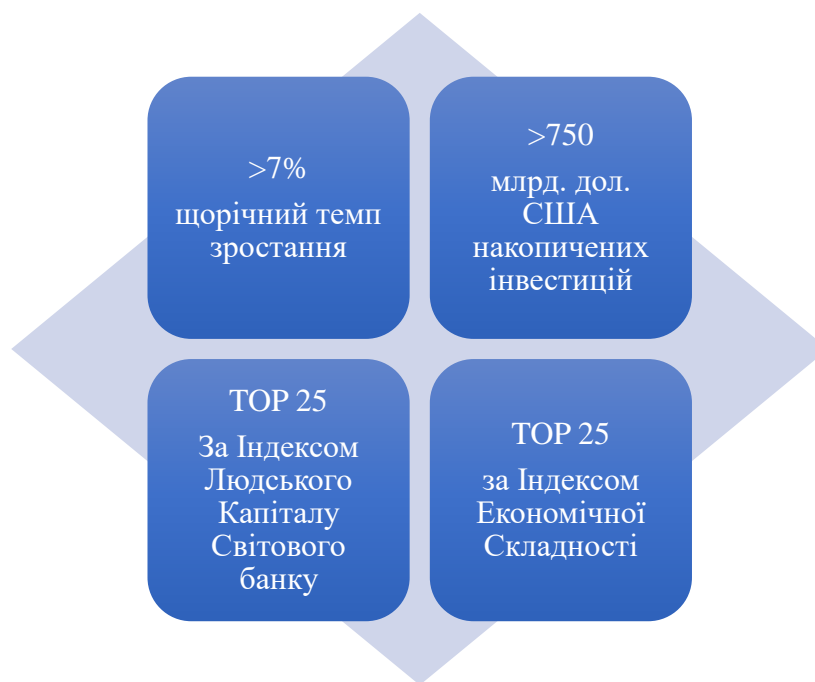

Рис. 2.3 Цільові показники післявоєнної відбудови національної економіки до 2032 року

Джерело: складено автором на основі [58].

Отже, післявоєнне відновлення економіки кожної країни залежить від економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей, а також від довоєнного розвитку країни. Тривалість війни в Україні може затягнутися, тому формування стратегії розвитку та формування власного повоєнного економічного плану має враховувати не лише потреби миру, а й наявні військові заходи протидії агресору та попередні заходи проти агресора та готуватися до повномасштабного післявоєнного розвитку.

Основним напрямком програм і планів післявоєнного економічного розвитку України повинен бути перехід від сировинної моделі до продуктивної,

інноваційної, енергонезалежної економіки. Зосереджуючись на інноваційних елементах, механізмах податкових преференцій, галузях з високою доданою вартістю та розвитку сектора, людський капітал є гарантією глобального бачення швидкого післявоєнного економічного розвитку України.

Висновки до розділу 2

У другому розділі наукової роботи, присвяченому міжнародному досвіду післявоєнної відбудови економіки та аналізу сучасного стану економіки України, розглядаються різні аспекти практик відновлення національних економік у післявоєнний час.

У підрозділі 2.1. *охарактеризовано досвід відновлення економіки країн Європи після Другої світової війни*. Було визначено всі сучасні багаті європейські країни з розвиненими економіками імплементували одну спільну стратегію для відбудови своїх економік після Другої світової війни - відмову від сировинної орієнтації на користь розвитку переробної промисловості, а також обов'язковому проходженні через період, коли головним пріоритетом була емуляція, тобто бажання та прагнення зрівнятися або перевершити інших. План Маршалла став одним із ключових елементів швидкого економічного відновлення країн, які суттєво постраждали у результаті Другої світової. Кошти не надходили безпосередньо в бюджети країн, а використовувались для цільових закупівель продукції. Контроль над цими фондами здійснювали спеціальні органи, створені спільно урядами-реципієнтами та США, які також відповідали за моніторинг потреб країн та їхніх витрат.

У підрозділі 2.2. *проаналізовано досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю*. Було визначено, що усім цим країнам вдалося досягти вражаючих результатів завдяки впровадженню комплексних стратегій.

Ключовим елементом успішного відновлення економіки *Японії* стала стратегія високотехнологічного виробництва. До того ж, японці вирішили не відновлювати знищену промисловість, а будувати її з нуля. Японські компанії активно інвестували в наукові розробки та придбання патентів по всьому світу.

Вони спрямовували свої зусилля на виробництво товарів, які можна було успішно експортувати на великі ринки збуту. Підприємства, що належали до пріоритетних галузей, отримували значну державну підтримку.

Ключовим фактором в зростанні економіки *Південної Кореї* стала значна підтримка США, як у сценарії з Японією. Після зменшення США фінансової допомоги Південна Корея змінила свою економічну політику. Разом із зниженням імпортних мит, бізнес отримував підтримку у вигляді субсидованих кредитів та інших фінансових стимулів. Були встановлені податкові канікули та спрощений процес інвестування в країну. Співпраця з Японією також сприяла розвитку Південної Кореї. Використання доступної робочої сили та японського капіталу на ряду з передовими технологіями стали ключовими факторами її економічного успіху.

У кейсі *Ізраїлю* інвестиції стали ключовим чинником у відновленні та зміцненні економіки Ізраїлю після військових конфліктів. Країна часто зверталася за допомогою до різних джерел, включаючи США, які надавали фінансову підтримку у вигляді кредитів та грантів. Крім того, Ізраїль випускав державні облігації, відомі як «Позика незалежності», і розміщував їх в інших країнах. У рамках угоди про репарації між Ізраїлем та Західною Німеччиною Ізраїль зміг покрити близько третини інвестицій у розвиток електроенергетичної системи Ізраїлю, що призвело до подвоєння її потужності.

У підрозділі 2.3 *проведено аналіз динаміки економічного розвитку України*, враховуючи історичні, політичні та соціальні чинники, що впливають на потенціал післявоєнної відбудови національної економіки. Було визначено, що незважаючи на розпал війни, економіка України все одно показує позитивну динаміку зростання у 2023 році і має потенціал до подальшого росту. Відновлення української економіки після війни відбуватиметься поступово. Регіональний та галузевий розвиток має ґрунтуватися на синергії в умовах вкрай обмежених ресурсів та масштабних втрат, залежно від масштабу шкоди та наявності коштів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Напрями адаптації світового досвіду в контексті стратегування відновлення економіки України у повоєнний період

Для ефективного відновлення економіки України у повоєнний період важливо адаптувати світовий досвід, про який було зазначено вище, виходячи зі специфічних умов і викликів, з якими стикається країна. Основні напрями адаптації можуть включати наступні аспекти (рис. 3.1):

Рис. 3.1 Основні напрями адаптації світового досвіду з метою відбудови
післявоєнної економіки України

Джерело: складено самостійно автором.

По-перше, інфраструктурна відбудова. Для України в контексті повоєнної інфраструктурної відбудови важливо вивчати досвід країн, які ефективно впоралися з подібними завданнями.

Наприклад, досвід Японії, де основну увагу було зосереджено на відновленні та модернізації транспортної мережі, може бути корисним для України у відбудові своєї транспортної інфраструктури. Це включає реконструкцію автошляхів, залізничних сполучень, а також портів, що є важливим аспектом для відновлення та розвитку торгівлі та економіки [44].

Також Україні потрібно взяти до уваги досвід Німеччини у модернізації промислових підприємств. У Німеччині акцент робився не тільки на фізичному відновленні пошкоджених об'єктів, але й їх модернізації, що сприяло підвищенню продуктивності та ефективності виробництва. Україна може використати цей досвід для підвищення конкурентоспроможності своїх промислових підприємств, оновлення технологічної бази та впровадження інноваційних рішень у виробництві.

По-друге, розвиток промисловості та високих технологій. Розвиток промисловості та високих технологій є ключовим для економічного відновлення України. Підприємництво та інновації можна активізувати, адаптуючи досвід країн, які досягли значного прогресу в цих сферах.

Наприклад, Південна Корея успішно реалізувала проєкти, спрямовані на розвиток технологічного сектору, такі як створення технопарків і дослідницьких центрів, що стали осередками інновацій та технологічного розвитку. Україна може використати подібний підхід, створюючи спеціалізовані науково-технологічні зони, які сприятимуть розвитку нових технологій і стартапів.

Ізраїль, який зосередився на розвитку високотехнологічного сектору через співпрацю уряду з приватним сектором, також є важливим прикладом для України. Українському уряду варто розглянути можливість залучення приватних інвестицій для розвитку високих технологій, стимулювання досліджень та розвитку у таких сферах, як ІТ, біотехнології та відновлювана енергетика.

По-третє, економічна інтеграція та міжнародне співробітництво. Економічна інтеграція та міжнародне співробітництво є важливими факторами для відновлення економіки України у повоєнний період. Це передбачає залучення міжнародних інвестицій, розвиток експортних можливостей та інтеграцію у глобальні ринки. Досвід Європейського Союзу, який об'єднав різні економіки для створення єдиного вільного ринку, може бути напрочуд корисним. Україна може зосередитися на розбудові зовнішньо-торговельних відносин з основними країнами-партнерами, участі у міжнародних економічних організаціях, розвитку транскордонних економічних ініціатив і процесу інтеграції у зону вільної торгівлі ЄС для сприяння стабільності та зростання.

Статус кандидата на членство в ЄС відкриває перед Україною нові можливості та перспективи, що має особливу вагу та значення в умовах тривалої і повномасштабної війни. У 2022 році розпочався якісно новий етап євроінтеграції — Україна перейшла від політики сусідства, «резервації» Східного партнерства до політики розширення. Рішення Ради Європи про надання Україні статусу кандидата є актом стратегічної солідарності ЄС з нашою державою. Водночас це чіткий сигнал країні-окупанту, «суд» імперським реінтеграційним планам «пострадянського простору» об'єднаної Європи [4, с.15].

Новий статус України є додатковим «двигуном» внутрішніх соціально-економічних реформ і «зеленим світлом» для залучення спеціальних фінансових інструментів ЄС у підготовці до членства. Це частина фундаменту післявоєнного відновлення та відродження країни, позитивний сигнал для іноземних інвесторів. Сам факт надання такого статусу країні, де відбувається повномасштабна війна, є унікальним в історії ЄС і свідчить про послідовну багаторічну політичну та економічну підтримку України.

В умовах війни Україна зосередила свої зусилля на виконанні рекомендацій Єврокомісії, особливо щодо реформи судової системи, боротьби з корупцією та відмиванням грошей і модернізації національного законодавства загалом.

Водночас, статус кандидата в члени ЄС, яке було надано Україні 22 червня 2022 року – це тільки початок на шляху до отримання повноцінного членства. Хоча Єврокомісія нещодавно рекомендувала розпочати переговори щодо вступу в ЄС, процедура вступу до союзу може тривати роками і передбачає реалізацію складних завдань та подолання різноманітних викликів [107].

Подальший прогрес України на шляху до ЄС пов'язаний із ефективним виконанням положень Угоди про асоціацію, імплементацією відповідних рекомендацій Європейської Комісії, прискоренням внутрішніх трансформацій, успішною адаптацією законодавства України до нормативно-правового простору Європейського Союзу.

Існує багато внутрішніх і зовнішніх факторів, які сповільнюють вступ України до ЄС, зокрема внутрішньо європейські проблеми та розширення кола кандидатів на членство в ЄС. Водночас слід зазначити, що, на відміну від інших країн-кандидатів, ексклюзивність і важливість європейської інтеграції в Україні визначаються комплексом політичних і безпекових факторів геополітичного масштабу, які мають вирішальне значення для майбутньої структури Європи та світ.

Соціальна політика та підтримка населення є також фундаментальним аспектом відновлення економіки України після війни. Ефективна соціальна політика повинна зосереджуватися на підтримці найбільш вразливих груп населення, включаючи переселенців, безробітних та осіб, які постраждали від військових дій. Важливо створити комплексну систему соціального захисту, що включає соціальні виплати, медичну допомогу, доступ до освіти та професійної підготовки.

Особливу увагу варто приділити розвитку програм, що сприяють зайнятості та підтримці малого та середнього бізнесу як мотору економічного зростання. Також важливою є розбудова мережі соціальних послуг на місцях, забезпечення доступності та якості освіти, особливо для дітей з постраждалих регіонів.

Західні країни можуть слугувати прикладом ефективної соціальної політики з акцентом на високий рівень соціального захисту та якості життя. Україна може адаптувати ці підходи, враховуючи власні специфічні умови та потреби. Загальний підхід до адаптації світового досвіду полягає в тому, щоб вивчити інноваційні рішення, які справили позитивний вплив на економічний розвиток інших країн, і впровадити їх, враховуючи особливості та потреби України. Такий підхід може сприяти ефективному відновленню економіки після конфлікту або кризи.

Ураховуючи вищезазначене, можна виділити наступні рекомендації для відбудови економіки України:

1. Остерігатися гіпер-нормативізму в юридичному оформленні процесу післявоєнного відновлення. Надмірне регулювання ключових елементів відбудови може призвести до того, що процес буде паралізовано складними бюрократичними процедурами. Питання, що стосуються окремих адміністративно-територіальних одиниць, за можливості мають розглядати і реалізувати здебільшого органи місцевого самоврядування. Адже місцева влада за належної організації вирішить проблему набагато швидше та ефективніше.

2. Зменшувати бюрократичні бар'єри у випадку відбудови зруйнованого чи пошкодженого майна за кошти фізичних та юридичних осіб. Цей інструмент дозволяє оперативно вирішувати конкретні питання приватного сектору, уникаючи тривалих процедур фінансування з бюджету чи надання субсидій.

3. Забезпечити прозорий і відкритий доступ громадськості до вирішення питань з відновлення національної економіки. 21 квітня 2022 року було видано Указ Президента про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни, до складу якої увійшли представники Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та Офісу Президента України. Натомість незалежні представники з різних сфер (передусім економіки, культури, освіти) мають можливість об'єднатися лише у складі робочої групи. Важливо змінити цю умову, щоб представники інститутів громадянського суспільства також мали право на участь у засіданнях Ради та могли впливати на її остаточні рішення [55].

4. Стимулювати економіку та орієнтувати її на експорт. Держава повинна раціонально організувати порядок цільового використання коштів. Необхідно підтримати промислову галузь, націлену на виробництво товарів з вищою доданою вартістю. Відновлення та розбудова економічного потенціалу за рахунок створення доданої вартості має бути одним із ключових завдань, оскільки це швидко створить нові робочі місця, стимулюватиме попит і забезпечить довгострокові вигоди.

5. Створювати сприятливі умов для бізнесу шляхом скорочення регуляцій і виправданого зниження ставок податків. Зниження ставок оподаткування дозволить громадам та окремим суб'єктам господарювання акумулювати фінансові ресурси та ефективно їх використовувати. Фінансування, яке надається на місцевому рівні через місцеві бюджети, зменшить потребу в державних субсидіях на відбудову постраждалих територій.

6. Інвестувати іноземну фінансову допомогу у потужні інфраструктурні проєкти та виробництво. Кошти можуть бути інвестовані як у національні інфраструктурні проєкти, так і в дослідження та розробки. Крім стимулювання післявоєнного економічного зростання країни, таке виділення коштів також сприяло б майбутній повній незалежності від іноземних донорів. Напрямки інвестування коштів повинні бути диференційованими і не можуть бути зосереджені лише в державному секторі.

7. Лобіювати надання Україні коштів для розвитку власного оборонно-промислового сектору. Оскільки сусід-агресор ніколи не зможе забезпечити повну безпеку, Україна, як і Ізраїль, швидше за все, буде змушена залишатися досить мілітаризованою державою. У цьому контексті важливі не лише регулярне постачання зброї з допомогою країн-партнерів, а й зовнішня підтримка розвитку української оборонно-промислової галузі. Це також відповідає концепції інноваційного виробництва.

8. Розглянути можливість чергування розподільної та нерозподільної політик в контексті використання фінансової допомоги. Однак це залежить від того, скільки триватиме війна та від масштабів руйнувань. По можливості

післявоєнне відновлення могло б проходити умовними «колами»: від активного інвестування в перспективні галузі економіки до так званої «монетизації» населення і навпаки. В ідеалі воно має діяти за моделлю «щоб багатство розподілялося, воно повинне примножуватися» [109].

3.2. Шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України

Важливим фактором післявоєнної відбудови України та її економічної складової є ресурсна забезпеченість. Поняття «ресурсного забезпечення» можна визначити як сукупність матеріальних і нематеріальних активів, які можна акумулювати, мобілізувати, розподіляти, планувати та використовувати для реалізації запланованої діяльності. Ресурсне забезпечення включає: фінансові активи, людські ресурси, людський капітал, нормативно-правову базу, інфраструктуру, інвестиційні ресурси, науково-технічний розвиток, міжнародні кредити.

Основні та найнагальніші шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України відображені на рис. 3.2.

Україна вже має досвід відновлення економіки після кризових подій. Таким чином, Україні знадобилося 6 років, щоб досягти та перевищити декілька показників (ВВП, рівень середньої заробітної плати, прямі іноземні інвестиції тощо) у революційний період та до окупації деяких територій. Це свідчить про величезний потенціал до адаптації та реформування економіки в умовах кризи.

Однак важливо зазначити, що тодішні масштаби руйнувань не співвідносяться з масштабами руйнувань сьогодні. Це правдиве твердження, але варто також зазначити, що в 2014 році ми не отримали такого рівня підтримки з боку міжнародної спільноти. Нинішня міжнародна фінансова, гуманітарні і військова допомога, безсумнівно, є безпрецедентною в історії Європи 21-го століття.

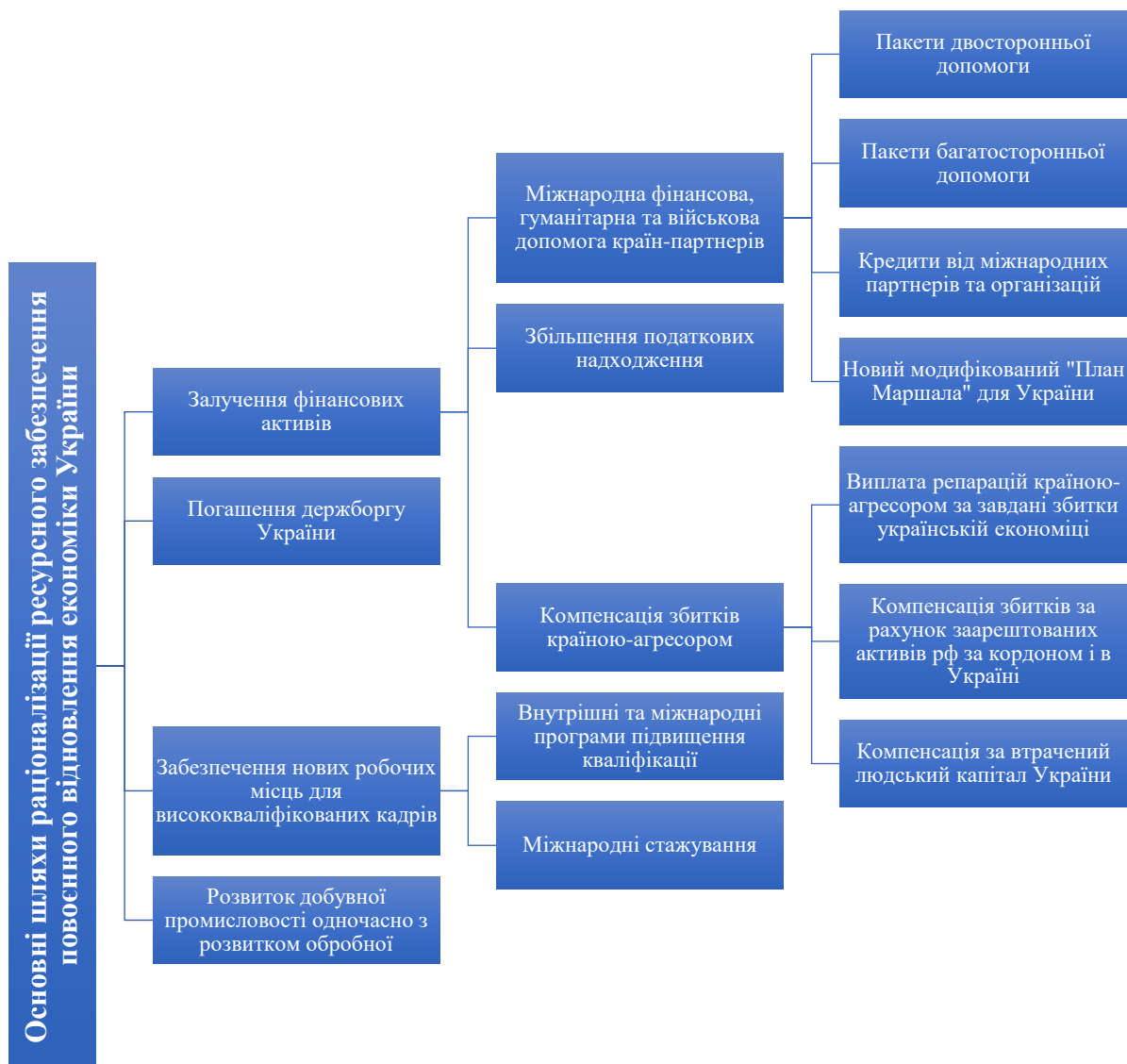

Рис. 3.2 Основні шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення економіки України

Джерело: складено самостійно автором.

Військові дії в Україні завдали серйозної шкоди житловій і критичній інфраструктурі. За словами Голови Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, збитки, завдані агресором в Україні, оцінюються в 600 мільярдів євро [15]. Слід зазначити, що оскільки війна ще триває і можливість її швидкого завершення сумнівна, негативні показники збитків зростатимуть. Найреалістичніший прогноз опублікував голова Головного управління розвідки Кирило Буданов [14]. Без міжнародної допомоги Україна відбудовуватиметься більше 10 років.

Ураховуючи вищезазначене, для вироблення шляхів раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України, перш за все, необхідно враховувати всі фінансові кошти, які Україна має або матиме для післявоєнної відбудови.

Нині основну частину державного бюджету становлять податкові надходження та фінансування з боку іноземних держав і міжнародних організацій. Україна не може відмовитися від міжнародної допомоги принаймні до повного відновлення критичної інфраструктури, значної частини житлового фонду та важливих великих підприємств. Ця тенденція збережеться і в майбутньому. Зараз 40% усіх надходжень до бюджету йде на армію, а підтримка соціальної сфери країни відбувається за рахунок міжнародної фінансової допомоги країн-партнерів. Поточні військові витрати становлять приблизно 420 мільярдів доларів США. Очевидно, що після завершення бойових дій військові видатки скоротяться в 3-4 рази, а вивільнені кошти будуть перерозподілені на проєкти підтримки національного бізнесу, соціальних закладів та проєкти відновлення інфраструктури [6].

Відтоді, як росія розпочала загарбницьку війну, держави-союзниці надали фінансову, гуманітарну та військову допомогу у розмірі 237,9 млрд. євро. Рекордсменами є ЄС, його країни-члени та європейські фінансові інституції, які у період з 24 лютого 2022 по 31 серпня 2023 року задокументували 131,9 млрд. євро підтримки. Що стосується допомоги США, вони надали приблизно 69,5 млрд. євро двосторонньої фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні. Саме ЄС і США найактивніше спонсорують нелегкий шлях відновлення України (рис. 3.3).

У цілому бюджетна підтримка ЄС у 2023 році уже складає 16,5 млрд. євро. На цей рік був передбачений пакет макрофінансової підтримки загальним обсягом 18 млрд. євро, що надається траншами у розмірі 1,5 млрд. євро. Новий транш макродопомоги був наданий 22 листопада 2023 року [7]. Така фінансова підтримка має зберігтися і на 2024 рік.

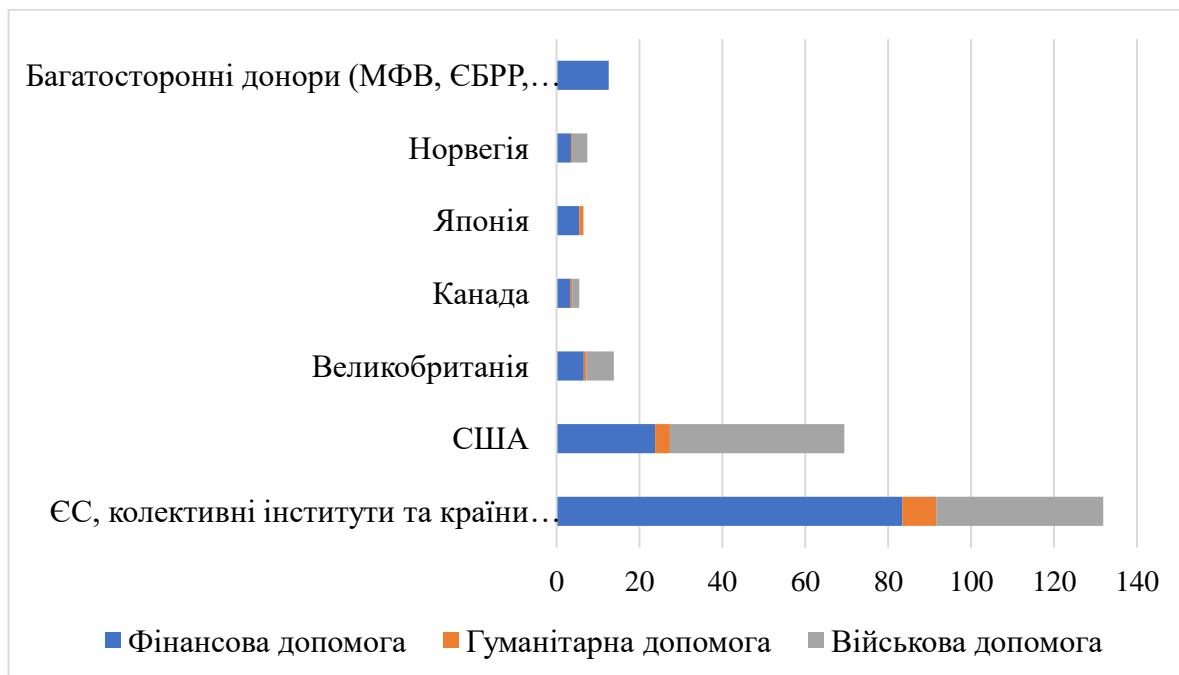

Рис. 3.3 Фінансова, гуманітарна та військова допомога Україні від держав-союзниць (у млрд. євро)

Джерело: складено автором на основі [7].

Також 26 січня 2023 року стартувала Міжвідомча донорська координаційна платформа для підтримки процесу ремонту, відновлення та реконструкції в Україні. Платформа дозволяє міжнародним донорам і фінансовим організаціям тісно координувати роботу та забезпечувати послідовну, прозору і підзвітну підтримку. Метою є забезпечення кращої координації між усіма ключовими учасниками, які надають короткострокову фінансову підтримку та довгострокову допомогу на етапі реконструкції [73].

На додаток до цього, 17 жовтня 2023 року Європарламент підтримав пропозицію про створення Українського фонду під назвою «Ukraine Facility» у обсязі 50 млрд. євро з метою підтримки України протягом 2024-2027 років, з яких 39 млрд. євро спрямовуватимуться саме до державного бюджету задля підсилення макрофінансової стабільності. Підготовка даного плану наразі відбувається в умовах тісної та активної співпраці з органами місцевого самоврядування, представниками бізнес-середовища, громадських організацій

та експертами тощо, які вже подали 148 пропозицій стосовно різноманітних питань. Тепер дане рішення повинне пройти через процедуру тристороннього обговорення між Європарламентом, Радою ЄС і Європейською комісією. Після цього воно буде передано на розгляд парламентів країн-членів ЄС. Голосування за даний пакет допомоги повинно відбутися на саміті 14-15 грудня 2023 року. Незважаючи на це, існує велика ймовірність введення права вето Угорщиною, що може перегнути палицю і заблокувати реалізацію даного рішення європейської спільноти. Але, відповідно до тверджень чиновників ЄС, у разі застосування Будапештом вето Європейський Союз зможе використати «план Б» - попросити кожен з урядів країн-членів створити свій власний пакет допомоги Україні. Таким чином, разом двосторонні договори складатимуть однакову суму. Тож, це полегшує розуміння процесу розподілу та прогнозування використання фінансових активів управлінському апарату нашої держави, особливо у довгостроковій перспективі [7].

Також розглядається питання компенсації за рахунок заарештованих активів РФ за кордоном, що становить близько 320 млрд. євро. Майже у 6,5 разів більше, ніж та допомога, яку пропонує надати нам ЄС аж до 2027 року. Проте реалізація даного шляху ускладнюється, адже нормативно-правова база, яка б зробила можливою передачу коштів без грубих порушень міжнародного права, перебуває у процесі розробки. Тому даний ресурс поки «відкладається у довгий ящик» [8].

На порядку денному також стоїть питання про виплату репарацій агресором. Проте чи матиме росія достатню фінансову спроможність після потенційної поразки у війні, особливо у зв'язку з економічними втратами через санкції, які ймовірно діятимуть і надалі після завершення бойових дій, щоб виплачувати такий вид компенсації – питання відкрите. Вищевказаний досвід Німеччини, яка після Першої та Другої світових війн не мала достатньої фінансової можливості виплачувати репарації, розкриває можливість варіанту компенсацій збитків через конфіскацію матеріальних ресурсів. Росія може компенсувати збитки нашій державі ресурсами, матеріальною та науково-

технічною базою. Один з можливих варіантів - це виплата частки прибутку від експорту нафти і газу. Замість повної суми за імпорт газу та нафти, європейські держави можуть перераховувати частину коштів на баланс України, а інша частина піде на підтримку російської видобувної інфраструктури. Цей підхід вважається більш прийнятним, оскільки дозволяє швидше отримати кошти у державний бюджет для оперативного використання в потрібних галузях [11].

Цікавим є і питання компенсації країни-агресора за втрачений людський капітал. Прецедентів і подібного досвіду в історії немає, тому формування нормативно-правової бази буде першим у своєму роді. Це пов'язано з проблемою людського капіталу, оскільки велика кількість досвідчених спеціалістів пішла з роботи в лави Збройних Сил України, їхня професійна діяльність припинилася, внаслідок чого державний і приватний капітал зазнав значних збитків через втрату людського капіталу [13].

Економісти також розглядають питання погашення держборгу України, який щомісяця зростає внаслідок масштабної міжнародної кредитної допомоги РФ на військові дії та збільшення військових витрат. Станом на 31 липня 2023 року державний та гарантований державою борг України дійшов до позначки у 4,86 трлн. грн. або 132,92 млрд. дол. США, що є найбільшим показником в історії держави [48]. Тому питання чи можливе погашення державного боргу в короткостроковій перспективі – риторичне.

Значною мірою українську економіку підтримуватимуть кредити від міжнародних партнерів та організацій. Кредит є ефективною формою фінансової підтримки, оскільки дозволяє залучити кошти в найкоротші терміни. Недоліком є те, що кредитні кошти необхідно повертати. Однак, як зазначалося раніше, компенсація держборгу буде здійснюватися росією на відповідних умовах. Таким чином максимально швидко вирішуються важливі питання залучення фінансової допомоги та визначається потенціал повернення цих коштів.

До того ж, дуже часто можна почути думку про те, що одним із найбільших джерел постачання ресурсів для України після війни міг би стати план Маршалла, суть якого вже була розкрита вище. Після закінчення Другої світової

війни план Маршалла виявився дуже ефективним, так як він допоміг Європі відновити свою економіку після війни, підвищити продуктивність, сприяти торгівлі, стимулювати економічне зростання, покращити рівень життя та зміцнити економічні відносини між європейськими країнами. Характерною рисою плану Маршалла була орієнтація не лише на надання фінансової підтримки у формі позик, а й на забезпечення необхідним обладнанням для прискорення відбудови зруйнованого промислового та агропромислового комплексу. Проте більшість сучасних експертів вважають, що план Маршалла у тому вигляді, в якому він реалізувався у 20-му столітті на користь країн, що постраждали у війні, не може бути таким же ефективним для України. Адже в ті часи даний план був прийнятий і запущений в реалізацію тільки через 3 роки після закінчення воєнних дій та був розроблений для країн, що дійсно примирилися і які, по суті, вийшли із війни приблизно в однакових умовах. На противагу цьому, Україна перебуває у зовсім іншому становищі і потребує інших підходів. Відбудова необхідна тут і зараз, а не тільки після офіційного завершення війни з можливим укладенням мирного договору, якого може і не бути. Присутність кривожерливого сусіда нікуди не зникне. Тому відновлення повинно проводитись не тільки з метою відбудови руїн, але й модернізації та смартизації усіх можливих об'єктів та галузей, що потребують фундаментальної реконструкції [25].

Важливим питанням післявоєнної відбудови України є і забезпечення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів. Дефіцит кваліфікованих фахівців може бути компенсовано за рахунок міжнародних стажувань та підвищення кваліфікації. Крім того, інтеграція до ЄС певною мірою сприятиме вільному пересуванню робочої сили, а, отже, надасть Україні певні переваги.

Не можна також забувати про унікальне наповнення української землі корисними копалинами, зокрема залізом, сталлю, ураном і марганцем. В умовах післявоєнної відбудови розвиток добувної промисловості повинен розвиватися одночасно з обробною. Це значно сприятиме створенню готової продукції з

високою часткою доданої вартості та зменшить потребу України в імпорті великих обсягів ресурсів, як це було у післявоєнній Європі [75].

Отже, при аналізі та оцінці ресурсного забезпечення післявоєнної відбудови України встановлено, що більшу частину державного бюджету становлять податкові надходження та фінансування з боку іноземних держав і міжнародних організацій. Україна не може відмовитися від міжнародної допомоги принаймні до повного відновлення критичної інфраструктури, значної частини житлового сектора та важливих великих підприємств. Також важливим аспектом є міжнародне кредитування, яке зараз доступне для соціальних установ. До того ж, у майбутньому за умови розробки необхідної нормативно-правової бази конфісковані активи російської федерації будуть додані до запасу ресурсів у рамках компенсації військового вторгнення. Залишок репарацій буде сформований після поразки росії, оскільки існує кілька потенційних можливостей для репарацій і компенсацій. Компенсація може бути отримана на ресурсній, матеріальній або науково-технічній основі. Також можлива фінансова компенсація шляхом перерахування коштів від реалізації газу та нафти. Новий модифікований «План Маршалла» для України також буде ефективним способом надання Україні фінансових і матеріальних ресурсів міжнародними партнерами. Цей план достатньо перспективний і зможе допомогти Україні відновити економічну силу в найкоротші терміни.

3.3. Напрямки підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України

У підході до підвищення результативності стратегій післявоєнної відбудови економіки України ключове значення має комплексний підхід, який охоплює різноманітні аспекти економічного та соціального розвитку.

Наразі основні напрямки підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України найкраще висвітлені у Плані відновлення України, який український уряд презентував 4-5 липня 2023 року на

конференції в Лугано. Цей документ складається з 15 національних програм, які деталізовано відображають ключові вектори реконструкції економіки, що постраждала від війни з країною-агресором [8].

Перша фаза реалізації Плану відновлення передбачає залучення близько 750 млрд. дол. США, за допомогою яких планують реалізувати близько 580 проєктів з відновлення України з 2022 по 2032 рік. Ці проєкти відображають десятирічне бачення України та сприятимуть не лише швидкому відновленню української економіки, а й її майбутньому зростанню. У національному плані можна відзначити [58]:

- покращення інституційної складової (являє собою серію проєктів, які переважно позитивно впливають на розбудову та покращення нормативно-правової бази, а саме реформу антикорупційної системи, оптимізацію структури органів державного управління, зміну правової бази антимонопольного законодавства, синхронізацію з національним законодавством ЄС та уніфікацію тощо);

- цифровізація країни (розширення функціональності додатку «Дія», подальше перенесення всіх бюрократичних процедур у площину смартфонів, забезпечення швидкісним Інтернетом всього населення України, переведення державних послуг у діджитал-середовище, впровадження інформаційних систем кібербезпеки тощо);

- ініціативи у сфері безпеки та оборони (виробництво ракетної зброї, розвиток авіації, імплементація програм науково-технічного розвитку);

- прагнення до європейської інтеграції (забезпечення координації та гармонізації митного контролю, законодавства ЄС та України, відкриття ринку, економічне планування);

- відтворення чистого та захищеного навколишнього середовища (загальний комплекс заходів, спрямованих на створення захищеного середовища для безпечного життя людей, включаючи будівництво відповідної інфраструктури);

- незалежність в енергетичному секторі та шлях до «зеленої» енергетики (наращення виробництва ядерної енергії та використання систем транспортування природного газу для забезпечення енергетичної безпеки);
- кращі умови для ведення бізнесу (розвиток здорової конкуренції, стимулювання приватного підприємництва, лібералізація податкової системи, сприяння мобільності робочої сили тощо);
- організація конкурентного доступу до капіталу (комплекс заходів, пов'язаних з удосконаленням кредитних схем і захистом капітальних вкладень);
- макрофінансова стабільність (створення інститутів для забезпечення фінансування державного бюджету);
- розвиток галузей економіки, спрямованих на підвищення доданої вартості (серія заходів, спрямованих на розвиток галузей переробки сільськогосподарської продукції, металургії, переробної промисловості, машинобудування, створення науково-технологічних парків);
- розширення логістики з Єврозоною (покращити наземне сполучення через дороги, залізничні шляхи, судноплавство, збільшити аеропорти, логістичну інфраструктуру, розвивати туризм тощо);
- відновлення та будівництво житлової та критичної інфраструктури;
- відбудова та покращення соціальної інфраструктури;
- розвиток системи освіти (радикальне реформування системи освіти з орієнтацією на кращий світовий досвід у цій сфері);
- покращення сфери охорони здоров'я (розвиток інфраструктури, підвищення компетентності та професійності персоналу, впровадження інновацій в інформаційних технологіях).

Потреби у фінансуванні національних програм зображені на рис. 3.4. Як бачимо, найбільше коштів буде спрямовано на реконструкцію житлового фонду та інфраструктури, що цілком закономірно з огляду на вражаючі масштаби руйнувань житлових масивів.

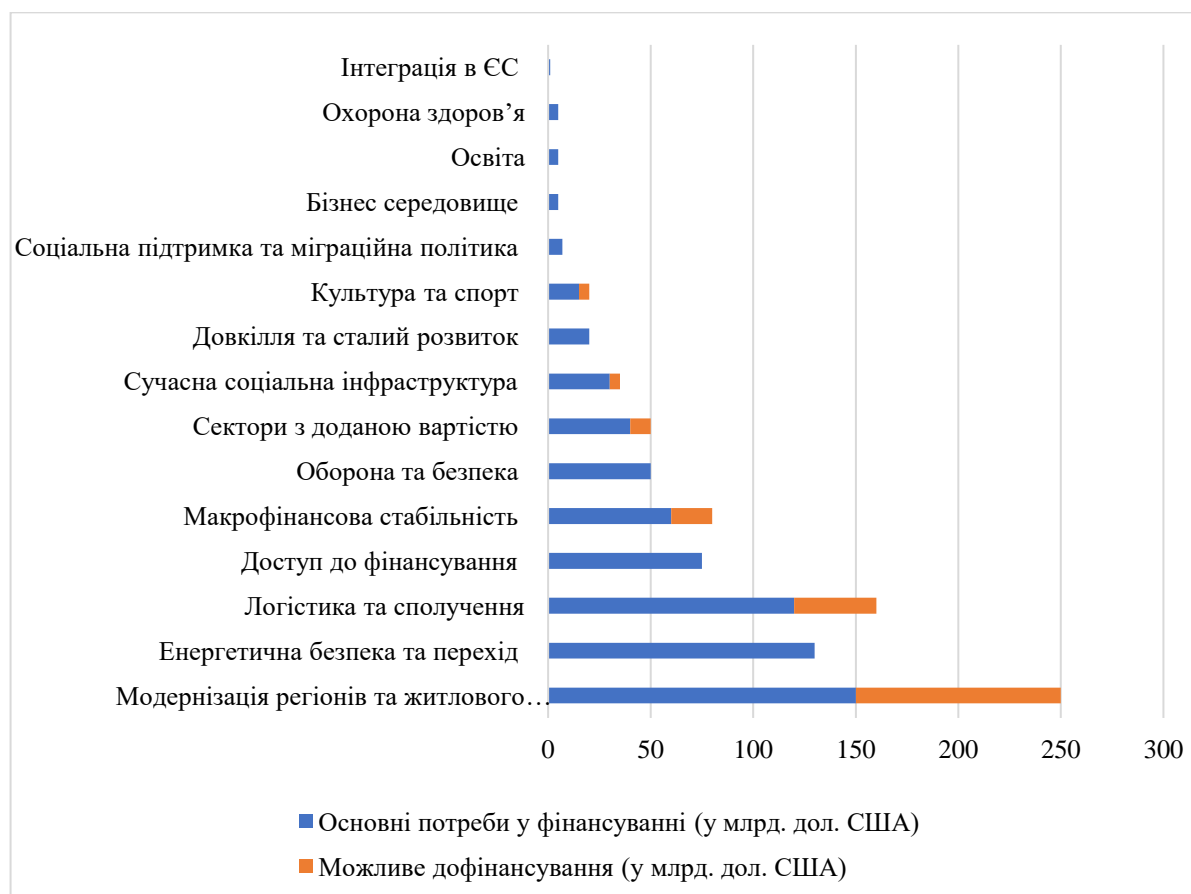

Рис. 3.4 Потреби у фінансуванні національних програм, відображені у Плані відновлення України (у млрд. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [58].

Витрати на забезпечення енергетичної незалежності та перехід до «зеленої економіки» також є високими. Адже Україна майже повністю залежить від інших держав і компаній, які імпортують основні види палива – природний газ, нафту, а віднедавна і вугілля. Крім того, близько 85% вуглеводнів України закуповується в росії або транспортується територією рф. Тому енергетична незалежність, особливо від росії, є для України не менш важливою, ніж територіальна незалежність.

Ще один із найдорожчих проєктів – розширення логістики та інтеграція з ЄС. Це й не дивно, адже з 2014 року Україна проводить політику набуття європейського розвитку та прагне до інтеграції.

Фінансувати відновлення передбачено з усіх можливих джерел. Для цього українською владою було створено низку фондів [86]:

- Фонд підтримки армії;
- Гуманітарний фонд;
- Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури;
- Фонд підтримки малого та середнього бізнесу;
- Фонд відновлення та трансформації економіки;
- Фонд обслуговування та погашення державного боргу.

Але в основному Україна сподівається залучати фінансування за допомогою країн-партнерів та міжнародних інституцій, особливо Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. Окремим напрямком є допомога від великих міжнародних компаній і благодійних фондів (рис. 3.5, рис. 3.6).

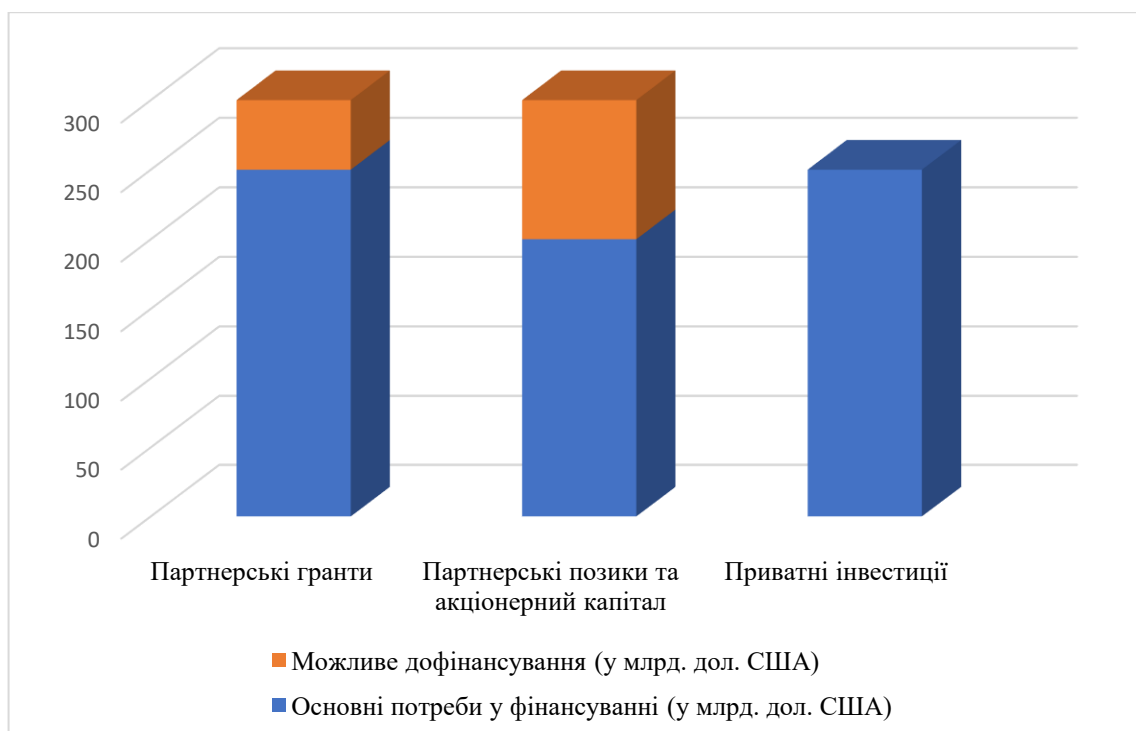

Рис. 3.5 Можлива структура джерел фінансування національних програм, відображених у Плані відновлення України (у млрд. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [58].

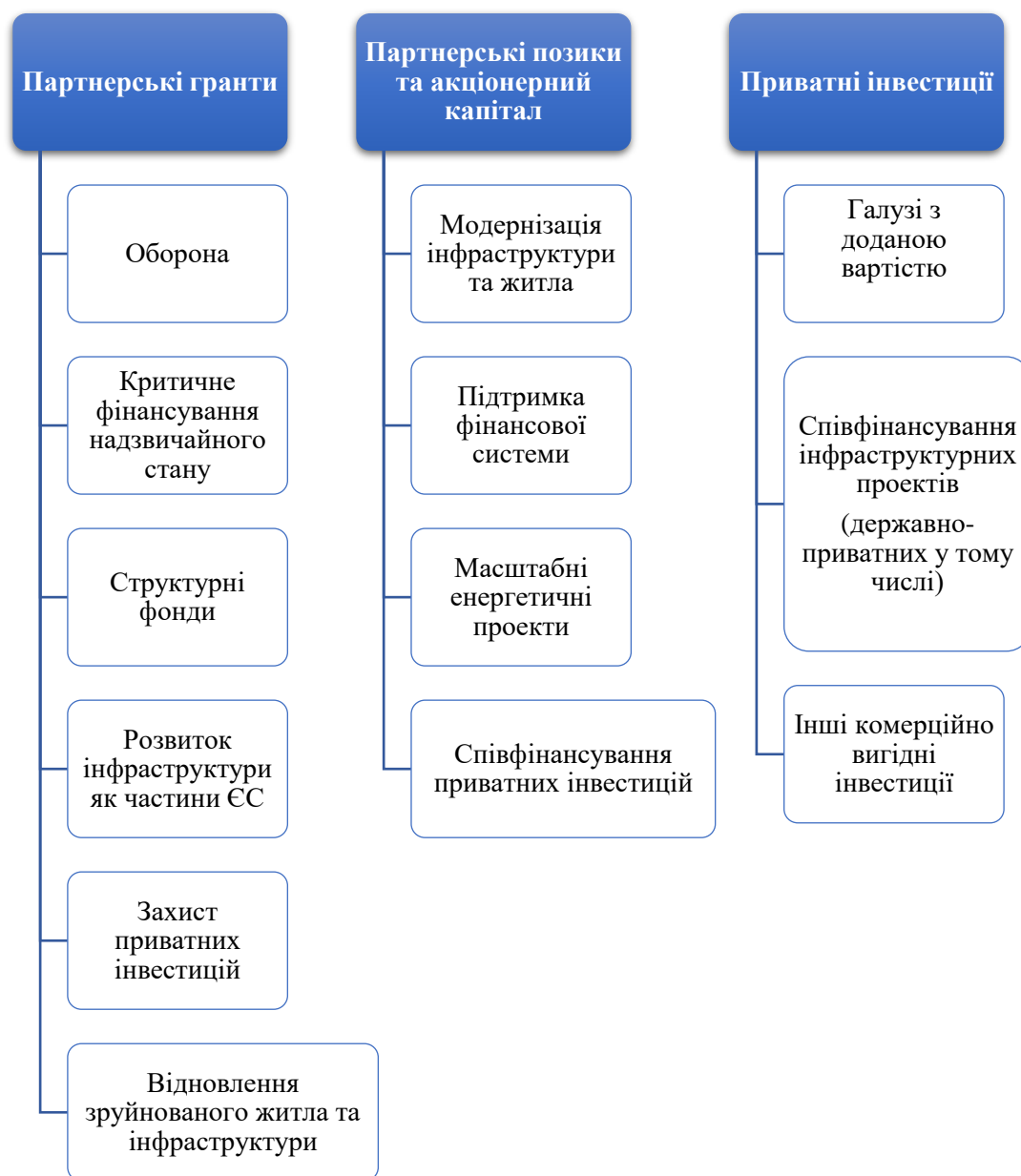

Рис. 3.6 Можлива структура напрямків фінансування національних програм, відображених у Плані відновлення України

Джерело: складено автором на основі [58].

Сильною стороною даного Плану відновлення України є його спрямованість на інтеграцію в Європейський Союз. Цілі та завдання у контексті забезпечення доступу до ринків ЄС і гармонізації законодавства України з Копенгагенськими критеріями висвітлені належним чином. Даний план чітко обґрунтовує пріоритетні сектори фінансування тут і зараз. У ньому також робиться акцент на визначенні пріоритетності посилення інституційної

спроможності держави у питаннях реформування правоохоронних органів, «деолігархізації», діджиталізації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування загалом, основних адміністративних послуг та гармонізацію антимонопольного законодавства з європейським (рис. 3.7).

Рис. 3.7 Сильні і слабкі сторони Плану відновлення України

Джерело: складено автором на основі [8].

У той же час, даний План відновлення України не можна назвати досконалим. Макроекономічні прогнози з приводу річних темпів зростання ВВП аж надто амбітні. Уряд прогнозує підвищення номінального ВВП аж до 500 млрд. дол. США до 2023 року із середньорічними темпами зростання понад 7%. Хоча на даний момент цьогорічне зростання ВВП оцінюється на рівні 5,5%. Існує і достатньо багато суперечностей з приводу розподілу фінансування між різноманітними національними програмами. Наприклад, на сектор культури і спорту планується виділити 15-20 млрд. дол. США в той час як на освіту,

охорону здоров'я, соціальну підтримку та розбудову бізнес-середовища у 3-4 рази менше. Фінансування потреб оборони держави оцінюється всього у 50 млрд. дол. до 2025 року, що є вкрай недостатнім і нелогічним порівняно, наприклад, із витратами на програму доступу бізнесу до фінансування, що складає 75 млрд. дол. Політичні рішення такі як зниження фіскального навантаження на бізнес з метою стимулювання економічного зростання також не узгоджується з довгостроковими планами відновлення економіки України, адже призводить до значного збільшення дефіциту бюджету держави [8].

Таким чином, враховуючи усі сильні та слабкі сторони Плану відновлення України і беручи до уваги світовий досвід відновлення країн у післявоєнний час, можна стверджувати, що повоєнна відбудова економіки України потребує впровадження наступних аспектів світового досвіду державотворення в умовах кризи: системність реформ, сталі джерела фінансування, глибина процесу [76].

Очевидно, що для забезпечення такої радикальної трансформації виникають фінансові та інституційні проблеми щодо ресурсів та координаційних структур для економічного відновлення України (табл. 3.1, табл. 3.2).

Тобто, з усіх вищевказаних варіантів реальний потенціал для реалізації має лише перший – варіант міжнародного фінансування. Проте, навіть якщо країни-партнери готові надати грошову допомогу, процес збору коштів в Україні не буде швидким, тривалим і потребуватиме широких формальних процедур [6, с. 43].

Таблиця 3.1

Потенційні джерела ресурсів для відбудови післявоєнної економіки
України

Потенційні джерела ресурсів	Ризики для отримання даних ресурсів
Спеціально створені рахунки у МФО (міжнародних фінансових інституціях) чи фондах	Реальне та вже частково доступне джерело ресурсів
Компенсація завданих агресором збитків завдяки репараційному процесу	Стане можливим у випадку укладення мирного договору (що дуже малоймовірно)

Продовження табл. 3.1

Арештоване майно та фінансові рахунки агресора за кордоном	Можливе джерело ресурсів, але процедура надзвичайно бюрократична та довготривала
Арештоване майно агресора в Україні	Реальний ресурс, але його недостатньо для компенсації настільки масштабних збитків

Джерело: складено автором на основі [4].

Вкрай необхідні для вищевказаного процесу й інституціональні перетворення висвітлені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Інституціональні модифікації для відновлення економіки України

Інституції	Сутність роботи
Національна ради з відновлення України від наслідків війни	Створена Наказом Президента України від 21.04.2022 №266/2022, є головним координуючим органом
Міжнародна Агенція з відновлення України (на даний момент обговорюється питання створення такої інституції, схожої з Economic Cooperation Administration, що координувала План Маршалла для післявоєнної Європи)	Агенція повинна бути афілійованою з Європейським Союзом і у той же час бути автономною у процесі прийняття рішень, мати статус дорадчо-консультативного органу та тісно співпрацювати з Національною радою з відновлення України від наслідків війни

Джерело: складено автором на основі [4].

У рамках післявоєнного відновлення України доведеться відбудувати деякі міста та інші об'єкти майже з нуля. Важливо те, що ця реконструкція повинна бути якісною трансформацією та інноваційною модернізацією. Адже головний принцип післявоєнної відбудови національної економіки полягає не у поверненні до стану та динаміки розвитку попередніх довоєнних років, а у перетворенні нашої держави на економічно розвинену країну з:

- високим рівнем інноваційного потенціалу;

- оновленою житловою, промисловою і критичною інфраструктурою відповідно до принципів «зеленої» економіки;
- високими показниками інвестиційної привабливості і розвитку людського капіталу;
- високим рівнем відкритості і прозорості діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування.

До того ж, Україна має перетворитися на повноцінний мега-індустріальний парк і логістичний хаб для Європи, таким чином глибоко інтегруючись до економічного простору країн Європейського Союзу та зони вільної торгівлі.

Враховуючи характер та умови реконструкції економічного ландшафту держави, подано наступне особисте бачення процесу післявоєнного відновлення України (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Фази повоєнного відновлення економіки України

Назва фази	Сутність фази
<i>До закінчення військових дій</i>	
Підготовка до масштабних післявоєнних трансформацій	<ul style="list-style-type: none"> • Створення системної та міцної безпекової основи (розвиток оборонно-промислового комплексу). • Розробка програм гуманітарної допомоги і підтримки найбільш вразливих верств населення та ВПО (введення базового доходу; подальший розвиток програми іпотечних кредитів з мінімальною ставкою на житло). • Мінімізація збитків внаслідок військових дій (вжиття заходів екстреного реагування; короткострокове планування та прогнозування обсягів збитків). • Релокація бізнесу із тимчасово окупованих територій чи територій, що зазнали значних руйнувань. • Чітка документація збитків, їх систематизація за окремими категоріями у вигляді реєстру і розробка на цій основі стратегії та плану реконструкції.
<i>Після закінчення військових дій</i>	
1. Відновлення критичної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> • Повноцінне й масштабне відновлення електромереж, дорожнього покриття, залізничних сполучень, газопостачання, водопроводу, мережі Інтернет, розмінування територій тощо.

Продовження табл. 3.3

	<ul style="list-style-type: none"> • Відновлення соціальної, житлової, промислової та критичної інфраструктури з урахуванням принципів «зеленого» переходу і енергозберігання та сучасного ергономічного дизайну. • Макрофінансова стабілізація за рахунок активного та регулярного залучення значних об'ємів міжнародної допомоги від країн-партнерів та приватних інвесторів.
2.Відновлення економіки у цілому	<ul style="list-style-type: none"> • Активна інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості та глобальний економічний простір у цілому (розвиток переробної галузі, інноваційних індустріальних парків; трансформація України у мега-індустріальний парк для Європи згідно з концепцією nearshoring). • Реформування податкової системи (замість збільшення податкового навантаження ввести нову податкову модель, яка перетворить Україну на так званий «інноваційний офшор», але на базі посилення відповідальності за порушення податкового законодавства й з урахуванням принципів прозорості та відкритості). • Запровадження новітніх підходів до містобудування та архітектури з метою розбудови та відновлення зруйнованих міст та територій загалом. • Продовження реформ щодо гармонізації законодавства з європейським (впровадження європейської системи сертифікації; прийняття антиолігархічних законів; проведення реформи правоохоронного сектору; активна антикорупційна політика; забезпечення прозорості та відкритості публічних закупівель; впровадження заходів щодо націоналізації, модернізації і приватизації промислових об'єкти). • Створення нових робочих місць та постійних стабільних джерел доходу для громадян України.
3.Стабільне економічне зростання	<ul style="list-style-type: none"> • Імплементация принципів Індустрії 4.0, що повинні слугувати фундаментальною основою для відновлення промисловості. • Активний розвиток «зеленої» енергетики із метою декарбонізації та здобуття повної енергетичної незалежності (з акцентом на розвитку атомної та альтернативної енергетики).

Джерело: складено самостійно автором.

Отже, за належного планування Україна може змінити фокус і перетворити недоліки на можливості. Українська влада повинна акцентувати увагу на

збільшенні продуктивності праці і використовувати наслідки війни як можливість модернізувати економіку та державний механізм у цілому, включаючи запровадження низьковуглецевого виробництва, підвищення енергоефективності економіки та використання прогресу в інформаційних технологіях для покращення державного обслуговування.

По-перше, повинна бути підготовлена нова інституційна основа. Україна повинна спиратися на наявні успіхи, особливо у сфері швидкої та ефективної цифровізації країни. Це спрощує бюрократичні процедури і полегшує ведення бізнесу. Цифрові рішення також можуть суттєво зменшити рівень корупції, яка вже давно вважається основною проблемою.

По-друге, Україна має зосередитися на підвищенні продуктивності та модернізації виробництва як ключових рушійних сил економічного відновлення. Це не лише вирішить проблему дефіциту робочої сили, а й допоможе Україні у подальшій інтеграції у світове економічне співтовариство.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розглядаються шляхи та перспективи повоєнної реконструкції української економіки, з акцентом на адаптації світового досвіду, раціоналізації ресурсного забезпечення та підвищення результативності стратегій відновлення.

У підрозділі 3.1. *обґрунтовано напрями адаптації світового досвіду в контексті стратегування відновлення економіки України у повоєнний період з акцентом на важливості врахування унікальних умов та потреб України, такі як:* 1) інфраструктурна відбудова; 2) розвиток промисловості та високих технологій; 3) економічна інтеграція та міжнародне співробітництво; 4) соціальна політика і підтримка населення. При цьому потрібно дотримуватись наступних рекомендацій: 1) остерігатися гіпер-нормативізму в юридичному оформленні процесу післявоєнного відновлення; 2) зменшувати бюрократичні бар'єри у випадку відбудови зруйнованого чи пошкодженого майна за кошти фізичних та

юридичних осіб; 3) забезпечити прозорий і відкритий доступ громадськості до вирішення питань з відновлення національної економіки; 4) стимулювати розвиток промислового виробництва товарів з вищою доданою вартістю з метою експорту, ураховуючи економічний потенціал кожного регіону; 5) створювати сприятливі умов для бізнесу шляхом скорочення регуляцій і виправданого зниження ставок податків; 6) інвестувати іноземну фінансову допомогу у потужні інфраструктурні проекти та виробництво; 7) лобіювати надання Україні коштів для розвитку власного оборонно-промислового сектору; 8) розглянути можливість чергування розподільної та нерозподільної політик в контексті використання фінансової допомоги.

У підрозділі 3.2. *проаналізовано шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України*, включаючи оптимальне використання фінансових, природних та людських ресурсів для ефективною відбудови. Виокремлено наступні основні шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення післявоєнної відбудови національної економіки: 1) залучення фінансових активів (за рахунок збільшення податкових надходжень; міжнародної фінансової, гуманітарної та військової допомоги країн-партнерів; компенсація збитків країною-агресором; 2) погашення держборгу України; 3) забезпечення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів; 4) розвиток добувної промисловості одночасно з розвитком обробної. Визначено, що більшу частину державного бюджету становлять податкові надходження та фінансування з боку іноземних держав і міжнародних організацій. Україна не може відмовитися від міжнародної допомоги принаймні до повного відновлення критичної інфраструктури, значної частини житлового сектора та важливих великих підприємств.

У підрозділі 3.3 *проаналізовано напрямки підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України*. Було визначено, що повоєнна відбудова економіки України потребує впровадження наступних аспектів світового досвіду державотворення в умовах кризи: системність реформ, сталі джерела фінансування, глибина процесу. Фінансування за рахунок

дво- чи багатосторонньої допомоги від країн-партнерів має значно більше переваг, порівняно з компенсацією, завданих агресором збитків. Проте, навіть якщо країни-партнери і готові надати грошову допомогу, процес збору коштів буде тривалим і потребуватиме масштабних формальних процедур та фундаментальних інституціональних перетворень з утворенням спеціальних координаційних структур не тільки регіонального і національного, але й наднаціонального рівнів. Тому важливо робити акцент на модифікації внутрішнього механізму відновлення національної економіки.

Враховуючи вищевказане, було розроблено бачення фаз повоєнного відновлення економіки України з висвітленням основних напрямків підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови: до закінчення військових дій - фаза підготовки до масштабних післявоєнних трансформацій; після закінчення військових дій – фаза відновлення критичної інфраструктури, фаза відновлення економіки у цілому і фаза стабільного економічного зростання.

ВИСНОВКИ

У цій кваліфікаційній магістерській роботі було проведено всебічний аналіз міжнародного досвіду відновлення економік країн у повоєнний період і вивчено можливості його адаптації для України. Основну увагу було зосереджено на вивченні комплексного підходу до відбудови національної, який охоплює не лише фізичну реконструкцію інфраструктури, але й реформування економічних та соціальних систем.

1. *Надано загальну характеристику поняттю «повоєнна відбудова як об'єкту публічного управління». Під «повоєнним відновленням» розуміється комплекс заходів, спрямованих на відновлення економічних, соціальних, інфраструктурних та інших аспектів життя країни після воєнних конфліктів. Багаторівневий підхід у повоєнному відновленні відіграє ключову роль у публічному управлінні, оскільки він сприяє ефективній координації та використанню ресурсів на різних рівнях управління, а також залученню широкого спектру зацікавлених сторін. Повоєнне відновлення також передбачає активну участь місцевих громад у визначенні пріоритетів відновлення та реалізації конкретних проектів.*

2. *Охарактеризовано нормативно правове-регулювання відновлення економіки України. У цьому контексті особлива увага приділяється питанням нормативно-правового регулювання заходів саме у сфері регіональної політики, спрямовані на забезпечення сталого розвитку території країни, враховуючи певні особливості кожного регіону. Аналіз нормативно-правового регулювання України показав, що держава активно працює над адаптацією свого законодавства для цілей відновлення економіки.*

3. *Охарактеризовано досвід країн Європи після Другої світової війни. Було визначено всі сучасні багаті європейські країни з розвиненими економіками імплементували одну спільну стратегію для відбудови своїх економік після Другої світової війни - відмову від сировинної орієнтації на користь розвитку*

переробної промисловості, а також обов'язковому проходженні через період, коли головним пріоритетом була емуляція, тобто бажання та прагнення зрівнятися або перевершити інших. План Маршалла став одним із ключових елементів швидкого економічного відновлення країн, які суттєво постраждали у результаті Другої світової.

4. Проаналізовано досвід повоєнної реконструкції економік Японії, Південної Кореї та Ізраїлю. Було визначено, що усім цим країнам вдалося досягти вражаючих результатів завдяки впровадженню комплексних стратегій.

Ключовим елементом успішного відновлення економіки Японії стала стратегія високотехнологічного виробництва. Японські компанії активно інвестували в наукові розробки та придбання патентів по всьому світу. Вони спрямовували свої зусилля на виробництво товарів, які можна було успішно експортувати на великі ринки збуту. До того ж, японці вирішили не відновлювати знищену промисловість, а будувати її з нуля.

Ключовим фактором в зростанні економіки Південної Кореї стала значна підтримка США, як у сценарії з Японією. Разом із зниженням імпорتنих мит, бізнес отримував підтримку у вигляді субсидованих кредитів та інших фінансових стимулів. Співпраця з Японією також сприяла розвитку Південної Кореї. Використання доступної робочої сили та японського капіталу на ряду з передовими технологіями стали ключовими факторами її економічного успіху.

У кейсі Ізраїлю інвестиції стали ключовим чинником у відновленні та зміцненні економіки Ізраїлю після військових конфліктів. Країна часто зверталася за допомогою до різних джерел, включаючи США, які надавали фінансову підтримку у вигляді кредитів та грантів. Крім того, Ізраїль випускав державні облігації, відомі як «Позика незалежності», і розміщував їх в інших країнах. У рамках угоди про репарації між Ізраїлем та Західною Німеччиною Ізраїль зміг покрити близько третини інвестицій у розвиток електроенергетичної системи Ізраїлю, що призвело до подвоєння її потужності.

5. Проведено аналіз динаміки економічного розвитку України, враховуючи історичні, політичні та соціальні чинники, що впливають на потенціал

післявоєнної відбудови національної економіки. Було визначено, що незважаючи на розпал війни, економіка України все одно показує позитивну динаміку зростання у 2023 році і має потенціал до подальшого росту. Відновлення української економіки після війни відбуватиметься поступово. Регіональний та галузевий розвиток має ґрунтуватися на синергії в умовах вкрай обмежених ресурсів та масштабних втрат, залежно від масштабу шкоди та наявності коштів.

6. Обґрунтовано напрями адаптації світового досвіду в контексті стратегування відновлення економіки України у повоєнний період з акцентом на важливості врахування унікальних умов та потреб України, такі як: 1) інфраструктурна відбудова; 2) розвиток промисловості та високих технологій; 3) економічна інтеграція та міжнародне співробітництво; 4) соціальна політика і підтримка населення.

При цьому потрібно дотримуватись наступних рекомендацій: 1) остерігатися гіпер-нормативізму в юридичному оформленні процесу післявоєнного відновлення; 2) зменшувати бюрократичні бар'єри у випадку відбудови зруйнованого чи пошкодженого майна за кошти фізичних та юридичних осіб; 3) забезпечити прозорий і відкритий доступ громадськості до вирішення питань з відновлення національної економіки; 4) стимулювати розвиток промислового виробництва товарів з вищою доданою вартістю з метою експорту, урахувавши економічний потенціал кожного регіону; 5) створювати сприятливі умов для бізнесу шляхом скорочення регуляцій і виправданого зниження ставок податків; 6) інвестувати іноземну фінансову допомогу у потужні інфраструктурні проєкти та виробництво; 7) лобіювати надання Україні коштів для розвитку власного оборонно-промислового сектору; 8) розглянути можливість чергування розподільної та нерозподільної політик в контексті використання фінансової допомоги.

7. Проаналізовано шляхи раціоналізації ресурсного забезпечення повоєнного відновлення національної економіки України, включаючи оптимальне використання фінансових, природних та людських ресурсів для ефективною відбудови. Виокремлено наступні основні шляхи раціоналізації ресурсного

забезпечення післявоєнної відбудови національної економіки: 1) залучення фінансових активів; 2) погашення держборгу України; 3) забезпечення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів; 4) розвиток добувної промисловості одночасно з розвитком обробної. Визначено, що більшу частину державного бюджету становлять податкові надходження та фінансування з боку іноземних держав і міжнародних організацій. Україна не може відмовитися від міжнародної допомоги принаймні до повного відновлення критичної інфраструктури, значної частини житлового сектора та важливих великих підприємств.

8. *Проаналізовано напрямки підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови економіки України.* Визначено, що повоєнна відбудова економіки України потребує впровадження наступних аспектів світового досвіду державотворення в умовах кризи: системність реформ, сталі джерела фінансування, глибина процесу. Для радикальної трансформації процесу відбудови виникають фінансові та інституційні проблеми. Фінансування за рахунок дво- чи багатосторонньої допомоги від країн-партнерів має значно більше переваг, порівняно з іншими варіантами. Проте, навіть якщо країни-партнери і готові надати грошову допомогу, процес збору коштів буде тривалим і потребуватиме масштабних формальних процедур та фундаментальних інституціональних перетворень з утворенням спеціальних координаційних структур не тільки регіонального і національного, але й наднаціонального рівнів (наприклад, Міжнародної Агенції з відновлення України). Тому важливо робити акцент на модифікації внутрішнього механізму відновлення національної економіки.

Беручи до уваги вищезазначене, було розроблено бачення фаз повоєнного відновлення економіки України з висвітленням основних напрямків підвищення результативності стратегії післявоєнної відбудови: до закінчення військових дій - фаза підготовки до масштабних післявоєнних трансформацій; після закінчення військових дій – фаза відновлення критичної інфраструктури, фаза відновлення економіки у цілому і фаза стабільного економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко, Н., Лебедченко, В., Андрусенко, Н. Перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період. Економіка та суспільство. 2022. № 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>
2. Аграрні підприємства несуть втрати через відключення світла. Чи вплине це на вартість продуктів? URL: <https://informer.ua/uk/agrarni-pidpriyemstva-nesut-vtrati-cherezvidklyuchennya-svitla-chi-vpline-ce-na-vartist-produktiv>
3. Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю. Нарис про відбудову України. URL: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf
4. Белікова Н. Ідентифікація причинно-наслідкових зв'язків відновлення маркетингової діяльності у період повоєнного відновлення економіки України // Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. 19 травня 2023 р. Харків. 252-254 с.
5. Бізнес під час війни. Liga Zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/11677_bznes-pd-chas-vynidopovnyutsya
6. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. Українська правда. 25 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>
7. Богдан Т. Економічні відносини України з ЄС крізь призму платіжного балансу. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/ekonomichni-vidnosini-ukrajini-z-jes-kriz-prizmu-platizhnoho-balansu.html>
8. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.htm

9. Боринець С. Історичні аспекти виникнення та еволюції форм державних запозичень. Економіка та держава. 2016. № 8. 15-17 с.

10. Бородіна О., Ляшенко В. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. Вісник економічної науки України. 2022. № 1(42). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/186648/17-Borodina.pdf?sequence=1>

11. Борщевський В., Куропась І., Микита О. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. Громадський простір. 13 квітня 2022. URL: <http://surl.li/bzqbt>.

12. Бурик З. Взаємодія влади і приватного сектору для розвитку інфраструктури: контекст державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. 83-87 с.

13. Відновлення економік європейських країн і України: історичний досвід та сучасні виклики. URL: [https://ukranews.com/ua/publication/1784\\$vidnovlennya\\$ekon...\\$ta\\$suchasni\\$vyklyk](https://ukranews.com/ua/publication/1784$vidnovlennya$ekon...tasuchasni$vyklyk) у.

14. Війна в Україні: як здійснюються прогнози керівника ГУР Кирила Буданова. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/25/infografika/bezpeka/vijna-ukrayiniyak-zdijsnyuyutsya-prohnozy-kerivnyka-hur-kyryla-budanova>

15. Війна з Росією завдала Україні збитків на 600 млрд євро, – Урсула фон дер Ляєн. URL: https://lb.ua/economics/2022/11/30/537563_viyna_z_rosiieyu_zavdala_ukrini.html

16. Головка А.Я. Створення ендаумент-фондів як складова інтеграції України у світовий освітній простір. Young Scientist. № 11 (38). 2016. 571-575 с.

17. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. Відбудова України: принципи та політика. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

18. Гуменюк В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. *Економіка України*. 2022. № 8. 34–54 с.
19. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309>
20. Дмитренко О. Повоєнна відбудова: як відновлювалися після руйнацій інші країни? Центр економічної стратегії. 4 листопада 2022. URL: <https://ces.org.ua/povonna-vdbudova-yak-vdnovlyuvalisya-pslya-ruynatsy-nsh-krani/>
21. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4. 46–55 с.
22. Дяченко С. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3493522-ak-nam-vidbuduvati-ukrainu-uspisni-svitovi-kejsi-povoennogo-vidnovlenna.html>
23. Європарламент підтримав створення програми Ukraine Facility на 50 млрд євро протягом 2024-2027 років. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevroparlament-pidtrymav-stvorennia-prohramy-ukraine-facility-na-50-mlrd-ievro-protiahom-2024-2027-rokiv>
24. Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Актуальні питання розвитку економіки*. 2020. Т. 2, № 63. 88–101 с.
25. Звєряков М. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. 03–19 с.
26. Звіт про виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України за 2018 рік. URL: <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/43940750-7557-11e9-ac50-d7a53d5522f0.pdf>
27. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 24.02.2023. Київська школа

економіки. 2023. 50 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

28. Зубик С., Зимовець В. Кошти для післявоєнної відбудови: ілюзія грошового дощу. Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/koshty-dlya-pislyavoyennoyi-vidbudovy-ilyuziya-groshovogo-doshhu>

29. Іванов С. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/6678>

30. Ігнатенко О., Шор К., Малькова Т. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. 2022. 40 с. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA3001.pdf>

31. Іргебаєв В., Осипов В. У політичній карти світу. Південна Корея. 1990.

32. Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

33. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117.

34. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2015. – 238 с.

35. Колосова В. П. Розвиток відносин України з Міжнародними фінансовими організаціями. Київ: Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2018. – 227 с.

36. Крайчак Є. Концептуальні засади управління державним зовнішнім боргом. Економіка та держава. № 3. 2018. 45-49 с.

37. Кучер Г. Борговий механізм фінансування державних витрат. Бізнес Інформ. 2015. № 8. 207-214 с.

38. Кушніренко О., Гахович Н. Галузеві вектори повоєнної відбудови України. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-25>.

39. Кушніренко О., Гахович Н., Венгер Л. Стратегічні сценарії промислового розвитку України та можливості реалізації в умовах невизначеності. Науковий вісник міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології. 2022. Т. 1, № 3.

40. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 762с.

41. Малий бізнес поступово повертається до роботи. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/malyjbiznes-postupovo-povertayetsya-do-roboty/>

42. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2 (100). С. 3 11.

43. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів: ІРД НАН України. 2004. 395 с.

44. Міністерство Економіки України. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki>

45. Міністерство Економіки України. Падіння ВВП України за 9 місяців 2022 року оцінюється на рівні 30%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4725f89d-00a3-4d63-941e-4dac3018ab07&title=PadinniaVvpUkrainiZa9-Misiatsiv2022-RokuOtsiniutsiaNaRivni30->

46. Мінфін. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

47. Національний Банк України. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у жовтні 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodorivnya-inflyatsiyi-u-jovtni-2022-roku>

48. Новий антирекорд: держборг України збільшився ще на 4 мільярди доларів. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/derzhavniy-borg-ukrajini-2023-suma-znovu-syagnula-rekordnoji-12374718.html>

49. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

50. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/>

51. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7>

52. П'ять історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html

53. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

54. Павлюк К.В., Павлюк С.М. Сутність і роль державноприватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. Випуск 17. С. 10-19.

55. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 №266/2022, зі змінами та доповненнями. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

56. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. Журнал європейської економіки. 2022. Том 21. № 2. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1592>

57. Післявоєнний економічний розвиток Німеччини та Японії. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24700/

58. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>

59. Площа окупованої України, втрати російської техніки та 17 діб столичних тривог. Вісім фактів про три місяці війни від Forbes. Інфографіка. URL: [https://forbes.ua/inside/ploshcha-okupovanoi-ukraini-vtra ti-rosiyskoi-tekhnikita-17-dib-stolich nikh-trivog-10-faktiv-pro-tri-misyatsi-viyni-vid-forbes-infografika-24052022- 6167](https://forbes.ua/inside/ploshcha-okupovanoi-ukraini-vtra-ti-rosiyskoi-tekhnikita-17-dib-stolich-nikh-trivog-10-faktiv-pro-tri-misyatsi-viyni-vid-forbes-infografika-24052022-6167).

60. Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. / К.: Центр Разумкова, квітень 2023 р.

61. Польща підтримує Україну в контексті якнайшвидшої синхронізації української енергосистеми з ENTSO-E. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/polshcha-pidtrimuye-ukrayinu-v-konteksti-yaknajshvidshoyisinchronizaciyi-ukrayinskoyi-energosistemi-z-entso-e>

62. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 12.05.2022 № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text>

63. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

64. Про внесення змін до Порядку надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2023 № 780-2023-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2023-п#Text>

65. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

66. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695-2020-п. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text)

67. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 460-2015-п, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text>

68. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VII, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

69. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

70. Проект Плану відновлення України. Національна рада з відновлення України від наслідків війни, Київ. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

71. Рада підтримала законопроект про спрощення зміни цільового призначення земельних ділянок. URL: https://biz.ligazakon.net/news/223430_rada-pdtrimala-zakonoprokt-pro-sproshchennya-zmni-tsloвого-priznachennya-zemelnykh-dlyanok

72. Роднянський О. Повоєнна відбудова має передбачати економічне і соціальне відновлення. УкрІнформ. 25 жовтня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricconomy/3600790-povoennavidbudova-maepredbacati-sirokeekonomichne-isocialnevidnovlenna-radnikzelenskogo.html>

73. Розпочала роботу Координаційна платформа донорів із відновлення України. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/rozpochala-robotu-koordinaciyna-platforma-donoriv-izvidnovlennya-ukrayiny-0>

74. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. Офіційний сайт Центру економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

75. Сировинні ресурси – сировинна країна: ситуація в гірничо-металургійному комплексі України. Спільне. Commons. URL: <https://commons.com.ua/uk/sirovinni-resursi-sirovinna-krayina-dosituatsiyi-v-girnicho-metalurgijnomu-kompleksi-ukrayini/>

76. Скільки втрачає бізнес в Україні через відключення світла та ракетні удари — дослідження. URL: <https://thepage.ua/ua/news/biznesvtrachaye-ponad-20percent-pributku-cherez-problemi-zi-svitlom-ta-obstrili>

77. Скоробогатова Н. Є., Новікова А. П. Багатокритеріальна оцінка ефективності міжнародного науково-технічного співробітництва на макро- та мікрорівнях. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29371/1/2019-13_1-08.pdf.

78. Слав'юк Н.Г. Зовнішні державні запозичення та економічний розвиток країни: монографія. Київ, 2019. –172 с.

79. Соколовська О.М. Вплив зовнішнього боргу на економічне зростання України. Економіка і організація управління. 2022. – № 1. – С. 97-106

80. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. Advancing in research, practice and education : матеріали конф., м. Флоренція, 11–13 трав. 2022 р. Флоренція, 2022. С. 171–180.

81. Стратегічні орієнтири розвитку партнерства держави, бізнесу та науки в контексті повоєнного відновлення України : монографія / за ред. І. М. Грищенко, А. О. Касич, І. О. Тарасенко. – Київ : КНУТД, 2023. – 267 с.

82. Терещенко Т. Методичні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2006. № 6. 406-409 с.

83. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-nevtratyty-svij-shansstaty-sylnoyuderzhavoyu/>

84. Українська економіка під час війни. Що далі?. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/>

85. Український бізнес має залишатися в Україні і працювати на перемогу. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e160e1c6-3e16-4fc2-a7ba-64dd16809605&title=UkrainskiiBiznes>
86. Фонди відновлення України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>
87. Хмарська І., Кучерява К., Клімова І. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство. 2022. № 42. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1621>
88. Целіщев І. Японська модель зростання: заощадження, кредитування, інвестування. Світова економіка та міжнародні відносини. 2001. № 6. С. 87-96.
89. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. Ефективне управління державними фінансами в Україні III. Policy Paper. 2022.
90. Шапран О. Маркетингове обґрунтування заходів щодо стабілізації економічної системи України у післявоєнний період на основі шерінгової економіки. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2022. № 1. 3–7 с.
91. Шарков А. М. Японія та США - аналіз сучасних економічних відносин. 1971.
92. Шварц Д. Вирватись з мороку – як виживала та змінювалась економіка України за рік війни. Офіційний сайт Української незалежної агенції новин. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/virvatis-zmoroku-yak-vizhivala-ta-zminyuvalas-ekonomika-ukrajini-za-rik-viyeni-12157020.html>
93. Becker T., Eichengreen B. and others. A Blueprint for the Reconstruction of Ukrain, The Centre for Economic Policy Research (CEPR, Ukraine. 2022).
94. Bradford De Long J., Eichengreen B. Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Massachusetts Avenue Cambridge, 1991. 64 p.

95. Dahm J. Berlin promises money for 'Marshall plan' to help rebuild Ukraine URL: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/berlin-promises-marshall-plan-tohelp-rebuild-ukraine/

96. De Long J., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program, NBER, 1991, Working Papers 3899, National Bureau of Economic Research, Inc.

97. Eglitis A. Ukraine's Economy to Shrink by a Fifth This Year, EBRD Says. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-31/ukraine-s-economy-to-shrink-by-afifth-this-year-ebrd-says?leadSource=uverify%20wal>

98. Eichengreen B. A Marshall Plan for the East: Options for 1993. Centre for international and development economics economic research, 1993. Working Paper No, p. 93-110

99. European Business Association. Дослідження. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analyyka/>

100. Glanz J. The Economic Cost of War. The New York Times. URL: https://www.nytimes.com/2009/03/01/weekinreview/01glanz.html?pagewanted=1&_r=1

101. Milward A. S. Reconstruction in Western Europe, 1945-1951. London: Routledge, 2005. 560 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315019499>

102. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economicimpact-of-war/>

103. Reconstruction of Ukraine: how will politicians shape the country after the war? URL: <https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-afterthe-war>

104. Recovery and reconstruction of Ukraine. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/reconstruction-ukraine_en

105. Responsible Investment in Fragile Contexts. Switzerland: World Economic Forum, 2016. p. 28. URL: https://www3.weforum.org/docs/GAC16_Responsible_Investment_Fragile_Context.pdf

106. Tarnoff C. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance, 2018, 32 p. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806/>

107. The EU's Mission to Rebuild Ukraine: Problems and Priorities URL: <https://www.iir.cz/the-eu-s-mission-to-rebuildukraine-problems-and-priorities>

108. The total amount of bilateral aid commitments to Ukraine in the period from January 24, 2022 to January 15, 2023 by type and country or organization. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-toukraine/>

109. Tzifakis N. Post-Conflict Economic Reconstruction Princeton University Encyclopedia Princetotoniensis. URL: <https://pesd.princeton.edu/node/586>

110. Ukraine war raises global shipping costs, stifles trade. UNCTAD. URL: <https://www.marinelog.com/news/unctad-ukraine-war-raises-global-shipping-costs-stifletrade/>.

111. Volker K. Western Strategy for Ukraine URL: <https://cepa.org/article/a-western-strategy-for-ukraine>

112. War to slash Ukraine's GDP output by over 45%, World Bank forecasts. URL: <https://www.reuters.com/world/us/war-slash-ukraines-gdp-output-by-over-45-world-bank-forecasts-2022-04-10/>.

113. Winton P. Ukraine lays out \$750bn recovery plan for postwar future URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/04/ukraine-zelenskiy-lays-out-750bnrecovery-plan-for-postwar-future>.